

**DRUGO I TREĆE PERIODIČNO IZVJEŠĆE
O PROVEDBI KONVENCIJE O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U BOSNI I
HERCEGOVINI**

**Po članku 35.
Konvencije o pravima osoba s invaliditetom**

Veljača 2020. godine

SADRŽAJ:

<i>KRATICE</i>	<i>Error! Bookmark not defined.</i>
UVOD	4
A. OPĆA NAČELA I OBVEZE (ČLANCI OD 1. DO 4.)	4
B. KONKRETNA PRAVA (ČLANCI OD 5. DO 30.)	7
Članak 5. <i>Jednakost i zabrana diskriminacije</i>	7
Članak 6. <i>Žene s invaliditetom</i>	8
Članak 7. <i>Djeca s invaliditetom</i>	10
Članak 8. <i>Podizanje svijesti</i>	11
Članak 9. <i>Pristupačnost</i>	12
Članak 11. <i>Rizične situacije i humanitarne katastrofe</i>	14
Članak 12. <i>Jednakost pred zakonom</i>	15
Članak 13. <i>Pristup pravosuđu</i>	15
Članak 14. <i>Sloboda i sigurnost osobe</i>	16
Članak 15. <i>Sloboda od mučenja i okrutnog, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja</i>	17
Članak 16. <i>Sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja</i>	18
Članak 17. <i>Zaštita integriteta osobe</i>	19
Članak 19. <i>Neovisno življenje i uključenost u zajednicu</i>	20
Članak 20. <i>Osobna pokretljivost</i>	21
Članak 21. <i>Sloboda izražavanja i mišljenja i pristup informacijama</i>	23
Članak 23. <i>Poštivanje doma i obitelji</i>	24
Članak 24. <i>Obrazovanje</i>	24
Članak 25. <i>Zdravlje</i>	30
Članak 27. <i>Rad i zapošljavanje</i>	31
Članak 28. <i>Odgovarajući životni standard i socijalna skrb</i>	33
Članak 29. <i>Sudjelovanje u političkome i javnom životu</i>	33
Članak 30. <i>Sudjelovanje u kulturnome životu, rekreaciji, razonodi i sportu</i>	34
C. KONKRETNE OBVEZE (ČLANCI OD 31. DO 33.)	34
Članak 31. <i>Statistika i prikupljanje statističkih podataka</i>	34
Članak 33. <i>Primjena i praćenje primjene Konvencije na nacionalnoj razini</i>	36
D. PRIVITCI	36

KRATICE

BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
RS	Republika Srpska
BDBiH	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine

UVOD

1. Drugo i treće periodično izvješće o provedbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini informira za razdoblje od početka 2013. do konca 2019. godine. Izvješće prikazuje ostvareni napredak za izvještajno razdoblje i odgovara na preporuke Komiteta iz travnja 2017. godine.

A. OPĆA NAČELA I OBVEZE (ČLANCI OD 1. DO 4.)

2. Na razini institucija BiH je usvojen formalni mehanizam konzultacija putem internetske platforme eKonzultacije¹, koji je uspostavljen s ciljem uključivanja predstavnika civilnog društva i građana u kreiranje i provedbe javnih politika koje su u mjerodavnosti institucija BiH, sukladno europskim standardima i integracijama. Na razinama entiteta i županija ne postoji slična platforma za obvezne konzultacije.

3. Nadalje, formalne i neformalne konzultacije također provodi Vijeće za osobe s invaliditetom BiH, a koje je stručno i savjetodavno tijelo Vijeća ministara BiH zaduženo za praćenje prava osoba s invaliditetom u BiH. Rad Vijeća je vrlo transparentan i na sjednice se redovito pozivaju različite organizacije osoba s invaliditetom iz različitih regija BiH, te se na taj način umrežavaju i provode konzultacije između Vijeća i drugih organizacija. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, zajedno s Vijećem za osobe s invaliditetom BiH, redovito obilježava 3. prosinac, Međunarodni dan osoba s invaliditetom, te se na ove skupove pozivaju svi relevantni predstavnici vladinog i nevladinog sektora i međunarodnih organizacija, kako bi se partnerski konzultirali te došli do zaključaka i prijedloga mogućih rješenja u pitanjima od značaja za ovu populaciju.

4. Vlada FBiH je u 2017. godini formirala Interresorno i intersektorsko koordinacijsko tijelo Vlade FBiH za praćenje, usmjeravanje i izvješćivanje o realizaciji aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016. - 2021.), a koje je sastavljeno od predstavnika relevantnih institucija i dva predstavnika organizacija osoba s invaliditetom.

5. Vlada RS imenovala je Interresorno tijelo Vlade RS² za potporu osobama s invaliditetom sastavljeno od predstavnika ministarstava i predstavnika udruga osoba s invaliditetom, koje ima osnovnu ulogu kreatora politike i strategije o invalidnosti. Odlukom o dodjeli statusa udruge od javnog interesa u RS³ utvrđen je status i savezima organizacija osoba s invaliditetom koji su partneri u svim aktivnostima na unapređenju položaja osoba s invaliditetom. Tradicionalne organizacije osoba s invaliditetom i organizacije po tipu invalidnosti proglašene su organizacijama od javnog interesa za RS. Vlada RS je donijela Smjernice za postupanje republičkih tijela uprave o sudjelovanju javnosti i konzultacijama u izradbi zakona⁴ koji uređuje redovite konzultacije koje uključuju i organizacije osoba s invaliditetom. Konzultacije o zakonu se provode u fazi izradbe nacрта, s tim da obrađivač zakona može prihvatiti ili odbaciti primjedbe i sugestije na prednacrt zakona uz objašnjenje.

6. Općenito, mjerodavna ministarstva na svim razinama vlasti kod donošenja različitih politika, strategija, pravnih akata i izvješća od interesa za ovu populaciju, od početka njihove izradbe i kroz javne konzultacije, uključuju relevantne predstavnike organizacija osoba s invaliditetom po potrebi i dinamičnim donošenjem tih akata.

7. Važno je spomenuti da u BiH postoje i savezi udruga osoba s invaliditetom koji su dugogodišnji partneri institucijama, a to su Vijeće organizacija osoba s invaliditetom FBiH (VOOSI FBiH) i Koordinacijski odbor invalidskih organizacija RS (KOOIRS). Oni okupljaju veliki broj udruga i saveza koji su formirani po vrsti invaliditeta.

8. Mjerodavna ministarstva izdvajaju, sukladno proračunskim mogućnostima, značajna finansijska sredstva za potporu organizacijama osoba s invaliditetom⁵ kroz različite grantove i sredstva igara na sreću. S druge strane, organizacije drže da su ta sredstva simbolična i nedostatna za njihovo prikladno funkcioniranje. Također,

¹ <https://ekonzultacije.gov.ba/>

² Novi saziv („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 88/19) ima zadatak intenzivnije raditi na implementaciji Strategije RS

³ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 100/06, 117/10 i 7/16

⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 123/08

⁵ Pogledati iznose u tablici u prilogu

određena sredstva se izdvajaju i na razinama pojedinih lokalnih zajednica, tako da pojedine lokalne zajednice pružaju dobru financijsku potporu, dok neke zajednice ne izdvajaju ništa.

9. Mjerodavne institucije općenito drže da većina organizacija nemaju dostatno izgrađene resurse i ne raspolažu s prikladnim materijalno-tehničkim, prostornim i kadrovskim uvjetima za rad. Niska razina obrazovne strukture osoba s invaliditetom i mali izbor visokoobrazovanih stručnih kadrova koji su spremni aktivno sudjelovati u radu organizacija dodatno opterećuju stanje.

10. Agencija za ravnopravnost spolova BiH (ARS BiH) i entitetski gender centri kroz svoj rad podupiru rad organizacija koje okupljaju žene s invaliditetom ili majke djece s invaliditetom. Tako je u 2013. godini iz sredstava programa „FIGAP“ poduprt Projekt „Majke djece s posebnim potrebama kao ravnopravni građani društva“ Udruge građana „SNAGA“ - Mostar, a iz proračuna ARS BiH u 2016. godini Projekt pod nazivom „Žene i djevojčice s invaliditetom imaju pravo na život bez nasilja“ Udruge za unapređenje i kulturu življenja „BONAVENTURA“ iz Sarajeva. U Banjoj Luci je 2015. godine održana Prva konferencija žena s invaliditetom u BiH, na inicijativu humanitarne organizacije „Partner“ i uz potporu Projekta „TACSO“ u BiH, s ciljem osnaživanja žena s invaliditetom, njihova umrežavanja i informiranja o pomoći koju im mogu pružiti institucije u BiH.

11. Gender centar RS podupro je jedan Projekt Organizacije amputiraca „UDAS“ pod nazivom "Alternativa žrtve je samostalnost", u okviru kojeg je poduprto i promovirano likovno stvaralaštvo umjetnica s invaliditetom i izrađeno i izloženo 38 umjetničkih radova. Također, tijekom 2014. godine podupro je i poseban program Specijalne knjižnice za slijepe i slabovidne osobe RS pod nazivom „Od hobija do kruha“.

12. Gender centar FBiH je u 2013. godini, iz sredstava programa „FIGAP“, pružio potporu Udruzi oboljelih od poliomijelitisa, povrede mozga i kralješnične moždine Srednjobosanskog kantona za realizaciju Projekta „Senzomotorička integracija“.

13. Također, više nevladinih organizacija su iz različitih donatorskih sredstava realizirale projekte s akcentom na žene i djevojčice s invaliditetom, a to su Ženska mreža BiH, Fondacija „CURE“, Udruga „Žene ženama“, Udruga za civilne inicijative „Glas“ - Prozor-Rama i *World Vision* u BiH u partnerstvu s Organizacijom amputiraca „UDAS“ RS.

14. Trenutačno su na snazi „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH 2016. - 2021.“ i „Strategija unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS 2017. - 2026.“, dok BDBiH i dalje nema strateški dokument za osobe s invaliditetom.

15. Dokument „Politika u području invalidnosti u BiH“⁶ daje temeljne smjernice jačanja socijalne uključenosti osoba s invaliditetom u BiH. Dokument je utemeljen na ljudskim pravima i socijalnom modelu, što predstavlja sveobuhvatan pristup pitanju invalidnosti. BiH nema jedinstven koncept, odnosno zakon za zaštitu osoba s invaliditetom utemeljen na ljudskim pravima, a ove osobe ostvaruju svoja prava na razinama entiteta, županija i Brčko distrikta BiH. Također, nije izrađena sveobuhvatna analiza relevantnog zakonodavstva s odredbama Konvencije, ali su urađene pojedine analize.

16. Federalno ministarstvo zdravstva izradilo je dvije analize. Prva analiza „Priručnik za intervencije socijalne inkluzije korisnika usluga mentalnog zdravlja“ rađena je 2016. i 2017. godine, a objavljena 2018. godine, u suradnji s Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite u Vladi RS i Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike, uz potporu Projekta mentalnog zdravlja u BiH. Dokument obuhvaća analizu zakonodavstva u sektoru socijalne politike i sektoru zdravstva, i to za područje cijele BiH, a u odnosu na osiguranje uvjeta za stvarno socijalno uključivanje kategorija građana kao što su osobe s duševnim smetnjama. Zakonodavstvo je promatrano kroz prizmu odredbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Pri tome su evidentirane potrebe za izmjenom propisa, ali i definirane potencijalne mjere za programe socijalne inkluzije koji se mogu razvijati, a za koje nema smetnji u važećem pravnom okviru. Opisane su programske aktivnosti koje se mogu uspostavljati u lokalnoj zajednici, s fokusom na oporavak i psihosocijalnu rehabilitaciju osoba s mentalnim poremećajima, date su

⁶ „Sl. glasnik BiH“, br. 76/08

praktične smjernice zaposlenima u socijalnoj skrbi i zdravstvu za provedbu aktivnosti promjena u zajednici, koje će pridonijeti boljoj kvaliteti života ovih osoba, skrećući pozornost na osobitosti invaliditeta uzrokovanog mentalnim poremećajima.

17. Druga analiza pod naslovom „Standardi za individualnu prosudbu osoba s duševnim smetnjama radi pružanja zdravstvenih i socijalnih usluga“ rađena je 2017. godine u suradnji s Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike, uz potporu Projekta mentalnog zdravlja u BiH, a objavljena je u siječnju 2018. godine. Osim analize zakonodavstva u sektoru socijalne politike i sektoru zdravstva, glede uvjeta za boravak osoba u socijalnim ustanovama, dokument razrađuje kriterije za prosudbu mogućnosti funkcioniranja osoba s duševnim smetnjama za život u zajednici. Radi se o analizi koja je imala cilj sagledati potrebe za intervencijama u važećem pravnom okviru, kako u smislu odobravanja smještaja u socijalnu ustanovu osobama s duševnim smetnjama tako i u smislu potrebe za strukturiranom skrbi tijekom boravka u toj ustanovi.

18. Urađeni su amandmani na Zakon o sportu BiH, gdje je po prvi put u BiH regulirano pitanje ravnopravnog sudjelovanja žena u Vijeću za sport te zabrane diskriminacije po svim osnovama, uključujući i invaliditet.

19. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u izvještajnom razdoblju nije donijelo nove zakone, ali je pripremlilo Nacrt zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za osobe s invaliditetom u FBiH, koji je Vlada FBiH uputila u parlamentarnu proceduru, ali dosad nije usvojen.

20. Analiza usklađenosti propisa s odredbama Konvencije u FBiH je planirana aktivnost u Strategiji za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016. - 2021.). Koordinacijsko tijelo Vlade FBiH za praćenje Strategije zatražilo je od Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH potporu u smislu izradbe jedinstvene metodologije za analizu usklađenosti propisa u BiH s Konvencijom, ali ovo ministarstvo nije imalo kapaciteta odgovoriti na ovaj zahtjev.

21. U okviru mjerodavnosti Federalnog ministarstva za pitanja branitelja i invalida Domovinskog rata, u izvještajnom razdoblju donijet je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima branitelja i članova njihovih obitelji FBiH⁷, a u pripremi su izmjene i dopune Zakona o pravima branitelja i članova njihovih obitelji, čija je intencija poboljšanje socijalno-materijalnog statusa ovih kategorija.

22. U RS su u izvještajnom razdoblju izvršene izmjene i dopune Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida⁸ i donesen je novi Zakon o radu⁹. Također, usvojene su izmjene i dopune Zakona o socijalnoj skrbi Republike Srpske¹⁰, Zakona o dječjoj skrbi Republike Srpske¹¹, Pravilnika o prosudbi potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvitku¹² i Pravilnika o utvrđivanju sposobnosti osoba u postupku ostvarivanja prava iz socijalne skrbi i utvrđivanja funkcijskog stanja korisnika¹³.

23. U 2019. godini Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske provodila je reviziju učinka profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba s invaliditetom, nakon čega će uslijediti izmjena Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida.

24. Brčko distrikt BiH je omogućio zaštitu osoba s invaliditetom Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi¹⁴, utemeljenog na ljudskim pravima sukladno Konvenciji.

25. Svi navedeni zakoni su djelomično usklađeni s odredbama Konvencije.

⁷ „Službene novine FBiH“, br. 90/17

⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 82/15

⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 1/16 i 66/18

¹⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 37/12, 90/16 i 94/19

¹¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 114/17, 122/18 i 107/19

¹² „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 117/12 i 16/18

¹³ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 116/12, 111/13 i 9/17

¹⁴ „Službeni glasnik BD BiH“, br. 21/18

B. KONKRETNA PRAVA (ČLANCI OD 5. DO 30.)

Članak 5. Jednakost i zabrana diskriminacije

26. Zakon o zabrani diskriminacije¹⁵ zabranjuje diskriminaciju, među ostalim, po osnovi invaliditeta te propisuje procedure za njezino utvrđivanje i novčane kazne. U svim zakonima u područjima zdravstva, socijalne i braniteljsko-invalidske zaštite, obrazovanja, kulture, sporta itd., postoje opće odredbe koje zabranjuju diskriminaciju po osnovi invaliditeta, kao i sankcije za njihovo kršenje. S druge strane, predstavnici organizacija drže kako je primjena ovih odredbi površna i nedosljedna, te se u praksi susreću s brojnim oblicima diskriminacije u svim segmentima društva.

27. U entitetima i BDBiH i dalje nisu izrađeni i ne primjenjuju se usklađeni kriteriji i postupci ocjenjivanja postotka invaliditeta, bez obzira na uzrok nastanka invaliditeta, već se ocjenjivanje u svakom području vrši prema posebnim propisima (neratni invalidi, civilne žrtve rata i ratni vojni invalidi).

28. Na inicijativu Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Povjerenstvo Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja utvrdilo je Prijedlog pravilnika o kriterijima i postupku medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja i Liste invaliditeta kao njegova sastavnog dijela. Institut je sukladno zakonu pribavio potrebne suglasnosti na predmetni dokument od pet ministarstava koja imaju zakonom utvrđenu ovlast za nadzor nad zakonitošću rada Instituta. Vlada FBiH usvojila je zaključak kojim se obvezuje Upravni odbor Instituta da nakon pribavljanja ovih suglasnosti usvoji predloženi pravilnik i listu invaliditeta, međutim, to do danas nije realizirano.

29. U RS je u području rada i zapošljavanja izvršena analiza cjelokupnog zakonodavstva o usklađenosti s odredbom zabrane diskriminacije na osnovi invaliditeta, uključujući višestruke i međusektorske diskriminacije, te isti zabranjuju diskriminaciju po osnovi invaliditeta zbog „tjelesnog i duševnog zdravlja i drugih obilježja koja nisu u neposrednoj vezi s naravi radnog odnosa“. Još se u nazivu zakona koristi pojam „invalid“, jer je taj pojam ustavna kategorija, iako se u svakodnevnoj korespondenciji i komunikaciji koristi pojam „osoba s invaliditetom“. Načelo razumne prilagodbe u RS nije usvojeno i navedeno kao poseban institut, već se primjenjuje kod zapošljavanja pod posebnim uvjetima glede prilagodbe radnog mjesta i poslova koje obavlja osoba s invaliditetom.

30. Zakonom o socijalnoj skrbi BDBiH¹⁶ je uvedeno pravo za osobe s invaliditetom na dodatak za njegu i pomoć druge osobe kroz utvrđivanje ovisnosti o pomoći druge osobe, i to po kategorijama: potpuna ovisnost, teška, umjereni i mala, a vrši se na temelju Bartelovog indeksa aktivnosti svakodnevnog života. Sukladno tomu, izrađeni su usklađeni kriteriji, postupci ocjenjivanja i prava u ocjenjivanju stupnja ovisnosti o drugoj osobi za sve osobe s invaliditetom, bez obzira na uzrok invaliditeta, a pravo se ostvaruje na temelju nalaza stručnog povjerenstva.

31. Iz perspektive nevladinih organizacija, različito ostvarivanje prava po osnovi nastanka invaliditeta je neprihvatljivo, jer se ogleda u gotovo svim područjima, a osobito su izražena u sustavu naknada za tuđu pomoć i njegu, nabavu pomagala i rehabilitaciju, po kojima su ratni vojni invalidi u značajno povoljnijem položaju.

32. Pored toga, organizacije iz RS drže da je potrebno izvršiti izmjene sukladno terminu „osoba s invaliditetom“, kako to definira Konvencija, te je potrebno izmijeniti terminologiju u Ustavu RS, Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida RS (invalidi), kao i u području obrazovanja gdje se koriste različiti nazivi za djecu s invaliditetom („Djeca i omladina sa smetnjama u razvitku“, „Djeca i omladina s posebnim potrebama“, „Studenti s posebnim potrebama“).

33. Načelo razumne prilagodbe nije usvojeno i navedeno kao poseban oblik diskriminacije.

¹⁵ „Službeni glasnik BiH“, br. 59/09 i 66/16

¹⁶ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 01/03, 04/04, 19/07, 2/08, 21/18 i 32/19

Članak 6. Žene s invaliditetom

34. Gender akcijski plan BiH (GAP BiH) za razdoblje 2018. - 2022. godine¹⁷ sadrži strateške ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim područjima društvenog života i rada, a koji se operacionaliziraju i provode na godišnjoj osnovi na svim razinama vlasti sukladno ustavnim mjerodavnostima. GAP BiH utvrđuje prioriteta i transverzalna (engl. cross-cutting) područja za postizanje strateških ciljeva, a jedno je „Unapređenje položaja višestruko marginaliziranih skupina žena i muškaraca“, što obuhvaća i žene i muškarce s invaliditetom, kao i djevojčice i dječake s invaliditetom. Prigodom planiranja aktivnosti u svim institucijama, neophodno je uključivati i ova transverzalna područja i obratiti osobitu pozornost na specifične potrebe višestruko isključenih skupina, odnosno osoba koje su izložene višestrukoj diskriminaciji, uključujući rodne aspekte i probleme. Na ovaj način se osigurava da sve mjere u okviru GAP BiH, koje se provode na svim razinama vlasti, uključuju pitanja ravnopravnosti žena i djevojčica s invaliditetom.

35. Putem izvješća o realizaciji Okvirne strategije za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u BiH za razdoblje 2015. - 2018. godine, prikazani su rezultati, ali i zapreke u realizaciji, te je zaključeno da se o zaštiti od nasilja nedostavno govori. Kada je riječ o ženama s invaliditetom, stanje je još alarmantnije. Iz svih statističkih podataka o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji nije moguće identificirati koliki broj žrtava su djeca ili osobe s invaliditetom.

36. Izrađena je Komparativna analiza usklađenosti zaštite i prevencije od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji s Istanbulsom konvencijom, a BiH je donijela niz zakonodavnih i drugih mjera za promoviranje prava žena kao i sprečavanje diskriminacije nad ženama, tako da je zakonodavstvo BiH usklađeno sa člankom 4. Istanbulske konvencije. Ipak, analiza je pokazala da specifične skupine, kao što su žene s invaliditetom, nemaju prikladne usluge u sigurnim kućama za smještaj žrtava nasilja, a sigurnih kuća nema u dostatnom broju i nisu lako dostupne svim žrtvama nasilja u obitelji na cijelom teritoriju BiH.

37. U Akcijski plan za implementaciju Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji za razdoblje 2018. - 2020. FBiH uključene su aktivnosti koje se bave pitanjima od značaja za osobe s invaliditetom (uključujući i žene i djevojčice s invaliditetom), a to su: analiza usklađenosti Pravilnika o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne skrbi u FBiH s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, u svjetlu ravnopravnosti spolova i zaštite od nasilja u obitelji; analiza mogućnosti uvođenja normativnih rješenja za prikupljanje podataka o počiniteljima i žrtvama nasilja u obitelji koji su osobe s invaliditetom te izrada i tiskanje promotivnog materijala prilagođenog osobama s invaliditetom.

38. Zakon o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom FBiH¹⁸ priznaje status posebne kategorije civilnih žrtava rata osobama koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje u ratu, a koje su većinom žene.

39. Zakonom o hraniteljstvu FBiH¹⁹ utvrđeno je da se u okviru specijaliziranog hraniteljstva usluga pruža i djeci s invaliditetom.

40. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji RS²⁰, posebnu pomoć i zaštitu uživa žrtva koja je osoba s invaliditetom. Također, donesen je i Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece²¹, čija je svrha unapređenje društvene skrbi za dijete i njegovu zaštitu i osiguravanje potrebne pomoći u svim situacijama kada je bilo koje dijete, tako i dijete s invaliditetom, izloženo nekom obliku nasilja ili zlostavljanja, na način da se osigura prikladna i pravodobna reakcija mjerodavnih institucija i službi.

41. Povjerenstvo za ravnopravnost spolova BDBiH, prigodom obavljanja svojih aktivnosti, redovito poziva na svoje sastanke i predstavnike žena s invaliditetom. Njihovo sudjelovanje u radu Povjerenstva je aktivno i od

¹⁷ „Sl. glasnik BiH“, br. 89/18

¹⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16

¹⁹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 19/17

²⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 102/12, 108/13 i 82/15

²¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 82/13

velikog značaja za stvaranje okvira za aktivno sudjelovanje u procesu borbe protiv diskriminacije po osnovi invalidnosti u svim segmentima života i donošenju pravnih akata i odluka.

42. U više navrata Povjerenstvo za ravnopravnost spolova je održalo sastanke, kao i okrugle stolove na temu: „Položaj žena s invaliditetom i nasilje nad ženama s invaliditetom u BDBiH“. Značajna pozornost, putem sastanka s medijima, posvećena je i izvješćivanju medija o pitanjima nasilja u obitelji, borbi protiv diskriminacije, podizanju svijesti o problemu nasilja uopće, a osobito nad ženama s invaliditetom. U novom Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji BDBiH²² propisuje se zaštita od nasilja u obitelji ili obiteljskoj zajednici, a posebnu pomoć i zaštitu imaju žrtve koje su osobe s invaliditetom.

43. Federalno ministarstvo zdravstva, u suradnji s UNFPA i Partnerstvom za javno zdravlje Sarajevo, u izvještajnom razdoblju 2015. - 2018. godine, razvilo je sljedeće dokumente namijenjene zaposlenicima u zdravstvenim ustanovama, a koji se tiču ravnopravnosti spolova, i to: resursni paket - Jačanje odgovora sustava zdravstva u FBiH na rodno utemeljeno nasilje; trening paket - Jačanje odgovora sustava zdravstva u FBiH na rodno utemeljeno nasilje; priručnik „Pružanje psihosocijalnih usluga žrtvama rodno utemeljenog nasilja“; paket za obuku stručnjaka u području „Pružanje psihosocijalnih usluga žrtvama rodno utemeljenog nasilja“; modul - „Pružanje psihosocijalnog tretmana žrtvama seksualnog nasilja i torture u sukobima“ i „Generički okvir za izradbu protokola i standardnih operativnih procedura za domove zdravlja za postupanje u slučajevima rodno utemeljenog nasilja, uključujući seksualno nasilje i torturu u sukobima“. U ovim publikacijama skrenuta je pozornost i na zaštitu žena i djevojčica s invaliditetom u kontekstu zaštite od diskriminacije s kojom se susreću, osobito u području zaštite od nasilja i zlostavljanja. Navedeni trening paket i paket za obuku bili su osnova za niz edukacija zdravstvenih radnika i suradnika, koje su provedene za zaposlenike domova zdravlja (službi obiteljske medicine, službi za zaštitu žena, pedijatrijskih službi, hitne medicinske pomoći i centara za mentalno zdravlje u zajednici). Edukacije imaju cilj da na strukturiran i standardiziran način unaprijede znanja i vještine zaposlenih u zdravstvu za prepoznavanje i postupanje u slučajevima rodno utemeljenog nasilja, uključujući osobitu pozornost prema osobama koje su žrtve višestruke diskriminacije.

44. U Strategiji za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016. - 2021.) se navodi da je potrebno osobitu pozornost posvetiti osjetljivim i višestruko diskriminiranim skupinama (kao što su žene), te su definirane aktivnosti provedbe programa edukacije s ciljem unapređenja poštivanja rodne specifičnosti osoba s invaliditetom, potpore u specifičnim potrebama žena s invaliditetom u području zdravstvene zaštite i zapošljavanja, kao i aktivnosti prevencije nasilja nad ženama s invaliditetom. Također, ovom strategijom se podupire uključivanje osoba s invaliditetom u politički život.

45. U Strategiji unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS 2017. - 2026., jedno od temeljnih načela je i ravnopravnost spolova, a specifične mjere se odnose i na zdravstvene usluge za žene, te se akcentira njihovo sudjelovanje u javnom i političkom životu.

46. Broj žena s invaliditetom u članstvu političkih stranaka kao i na javnim i političkim pozicijama nije poznat. Također nije poznat ni broj programa političkih stranaka u kojima se promovira i zagovara uključivanje osoba s invaliditetom u javni i politički život.

47. Prema navodima organizacija, u društvu su još uvijek prisutne tradicionalne predrasude o položaju ženskog spola u odnosu na muški, ali je njihova uključenost u društveni život svakim danom sve veća. Pojedine udruge žena s invaliditetom imaju proaktivan odnos u zagovaranju politika za unapređenje društvenog položaja ove marginalizirane skupine. Uz potporu međunarodnih fondacija i humanitarnih organizacija realiziraju se projekti kojima se utječe na razvitak svijesti o ovim pitanjima, te se jačaju kapaciteti žena s invaliditetom i njihovih organizacija.

²² „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 07/18

Članak 7. Djeca s invaliditetom

48. Tri važeća obiteljska zakona ne sadrže eksplicitne i univerzalne odredbe o zabrani tjelesnog kažnjavanja djece, pa ni djece s invaliditetom. Ovi zakoni univerzalno zabranjuju svaki oblik nasilja, zlouporabe, zlostavljanja i zanemarivanja sve djece i propisuje mjere zaštite.

49. S druge strane, zakoni o obrazovanju na svim razinama, pored svih oblika nasilja, zabranjuju i tjelesno kažnjavanje sve djece, pa tako i djece s invaliditetom. Ovo se također odnosi i na ustanove za zbrinjavanje djece nad kojima se kontinuirano vrše stručni redoviti i izvanredni nadzori sukladno preporukama Povjerenstva CPT-a (Europskog komiteta za prevenciju torture i nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja).

50. U BiH je evidentan mali obuhvat djece predškolskim obrazovanjem, te se najveći broj djece s invaliditetom evidentira tek u postupku upisa u osnovnu školu. Ipak, u pojedinačnim slučajevima, djeca putem dragovoljnog i obveznog predškolskog obrazovanja mogu biti prepoznata kao djeca s poteškoćama od strane odgajatelja, te se u ovim slučajevima pojedinačno savjetuju roditelji za odlazak u odgovarajuće službe za rani rast i razvitak.

51. Na osnovi Okvirne politike unapređenja ranog rasta i razvitka djece u BiH i Strategije unapređenja ranog rasta i razvitka djece u FBiH 2013. - 2017., u FBiH je razvijen model pružanja usluga ranog rasta i razvitka putem centara za rani rast i razvitak pri domovima zdravlja te je, sukladno tomu, izmijenjena legislativa. Usvojeni su: Pravilnik o bližim uvjetima prostora, opreme i kadra za osnutak i obavljanje zdravstvene djelatnosti u zdravstvenim ustanovama²³; Naredba o standardima i normativima zdravstvene zaštite iz obveznog zdravstvenog osiguranja u FBiH²⁴ i Pravilnik o kontinuiranoj profesionalnoj edukaciji u području rane detekcije, dijagnostike, intervencije i praćenja razvojnih i drugih poremećaja koji utječu na rast i razvitak djece²⁵. Fokus usluga centara za rani rast i razvitak je na ranom prepoznavanju odstupanja u zdravom rastu i razvitku djeteta i ranom prepoznavanju čimbenika rizika po njegovo zdravlje i zdravo odrastanje, kao i rana intervencija kod djece gdje je potrebno, uz obuku roditelja koji mogu pomoći pri intervenciji tamo gdje je to moguće. Razvijeni su vodiči za stručnjake iz područja ranog rasta i razvitka i provedena standardizacija skala kao temeljnog mjernog instrumenta. Istodobno su razvijani i edukacijski materijali za roditelje: „Rani razvitak djeteta: Što treba znati?“ te „Kurikulum za edukaciju roditelja od rođenja djece do polaska u školu“, kojeg koriste obučeni stručnjaci kako bi pružili prikladnu potporu obiteljima putem sustavne edukacije roditelja. Na osnovi Zakona o evidencijama u području zdravstva²⁶ u 2018. godini doneseni su podzakonski akti kojima su definirani oblik i sadržaj obrazaca za prikupljanje podataka iz područja ranog rasta i razvitka djece u zdravstvenim ustanovama.

52. Nakon usvajanja Informacije o provedbi „Strateškog plana za unapređenje ranog rasta i razvitka djece u Federaciji Bosne i Hercegovine 2013. - 2017.“, Vlada Federacije BiH je zaključkom²⁷ zadužila Federalno ministarstvo obrazovanja i znanosti da, u suradnji s Federalnim ministarstvom zdravstva, Federalnim ministarstvom rada i socijalne politike, Federalnim ministarstvom financija, Zavodom za javno zdravstvo FBiH i UNICEF-om BiH, koordinira realizaciju aktivnosti u cilju izradbe novoga strateškog plana za unapređenje ranog rasta i razvitka djece u FBiH. Pri izradbi novoga strateškog plana osobito će se voditi računa o jačanju multisektorske suradnje u području rane detekcije, dijagnostike, intervencije i socijalne inkluzije djece, edukaciji roditelja/staratelja i budućih roditelja i šire javnosti o značaju inkluzivnog odgoja i obrazovanja u predškolskoj dobi i prvoj trijadi devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja, kao i potpori provedbi inkluzivnih praksi u predškolskom odgoju i obrazovanju i prvoj trijadi devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja.

53. Program za rani rast i razvitak djece u RS 2016. - 2020.²⁸ definira programske aktivnosti Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstva prosvjete i kulture i Ministarstva porodice, omladine i sporta na realizaciji ciljeva zacrtanih politikom. Cilj je da pravci djelovanja multidisciplinarnih i interdisciplinarnih timova budu usmjereni ka jačanju obitelji putem ekonomske i društvene potpore zajednice i razvitka aktivnosti koje potiču odgovorno i zdravo roditeljstvo; jačanju integriranog pristupa djelovanja sektora zdravstva i socijalne

²³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 26/12, 23/13, 90/13, 15/14, 82/14, 83/15, 58/18 i 89/18

²⁴ „Službene novine Federacije BiH“, br. 82/14, 107/14 i 58/18

²⁵ „Službene novine Federacije BiH“, br. 82/13

²⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 37/12

²⁷ Broj 181/2018 od 8. 2. 2018. godine

²⁸ Zaključak Vlade Republike Srpske, broj 04.2-SL/16 od 7. 4. 2016. godine

skrbi, odgoja i obrazovanja provedbom integrativnih programa ranog dječjeg rasta i razvitka; edukaciji profesionalaca i roditelja, osiguranju dostupnih i kvalitetnih usluga budućim roditeljima, tijekom trudnoće i poroda, novorođenčadi te stimuliranju pravilnog rasta i razvitka djece, s posebnim akcentom na djecu do tri godine; unapređivanju rane detekcije i intervencije te povećanju obuhvata i dostupnosti predškolskog odgoja i obrazovanja djeci, uz individualni pristup i neprekidno praćenje rasta i razvitka, s akcentom na značaj zdrave ishrane i imunizacije, zdravih navika i sigurnog okruženja u kojem djeca žive. Sve mjere provode se u suradnji s organizacijama osoba s invaliditetom i humanitarnim organizacijama koje se bave pružanjem potpore osobama s različitim vrstama oštećenja ili oboljenja.

54. UNICEF je u izvještajnom razdoblju financirao uvodni trening za unapređenje ranog rasta i razvitka za odgojno-obrazovne radnike u predškolskim ustanovama i osnovnim školama u Republici Srpskoj.

55. U BDBiH ne postoji pravna regulativa i usluge koje se odnose na ranu intervenciju i detekciju invaliditeta kod djece.

Članak 8. Podizanje svijesti

56. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom nije prevedena na znakovni jezik u BiH.

57. Federalno ministarstvo zdravstva putem Projekta mentalnog zdravlja provodi različite aktivnosti s ciljem podizanja svijesti, i to:

- osnaživanje korisnika usluga kako bi se mogli uključiti u ključna područja društvenog i ekonomskog života svoje zajednice smanjenjem stigme i diskriminacije prema njima i njihovim obiteljima;
- povećanje senzibiliziranosti medija u izvješćivanju o mentalnom zdravlju, zahvaljujući potpori radu eksperata na razvijanju smjernica za medijsko izvješćivanje i njihova korištenja na visokoobrazovnim institucijama i razvijanju strateškog partnerstva s medijima;
- jačanje kapaciteta korisničkih udruga za kreiranje, provedbu i evaluaciju rodno osjetljivih programa socijalne inkluzije i za borbu protiv stigme u suradnji s drugim partnerima u zajednici i
- osnaživanje korisnika za javni govor i zagovaranje svojih prava putem specifične edukacije.

58. Regulatorna agencija za komunikacije BiH (RAK) nema mjerodavnost provoditi obuke za medije. Glede pitanja prikazivanja osoba s invaliditetom u medijima, podzakonski akti RAK-a - Kodeks o audiovizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija kojim su propisani programski standardi u emitiranju - sadrže definiciju ranjivih osoba pod kojima se podrazumijeva socijalna i/ili zdravstveno insuficijentna osoba, uključujući, među ostalim, osobe s poteškoćama u učenju, zdravstveno-mentalnim problemima, duševnim oboljenjima ili osobe koje pate od gubitka pamćenja, bolesne osobe, osobe koje su preživjele traumu, žrtve nasilja i obitelji nestalih. Pored toga, članak 3. Kodeksa nalaže da će pružatelj medijske usluge posvetiti osobitu pozornost tretmanu ranjivih osoba koje se pojavljuju u njegovim sadržajima, te da neće pružati sadržaje koji uključuju bilo kakvu diskriminaciju, među ostalim, po osnovi invalidnosti.

59. U dosadašnjoj praksi nisu zabilježeni slučajevi kršenja primjenjivih odredbi, koji se odnose na tretman ili diskriminaciju osoba koje se prikazuju u medijima na osnovi njihove invalidnosti. Pored toga, Agencija je u sklopu svojih aktivnosti provela anketu među svim nositeljima dozvola za pružanje audiovizualnih medijskih usluga - uključujući i javne RTV servise - o zastupljenosti TV sadržaja namijenjenih osobama s invaliditetom. Od 67 pregledanih TV postaja, njih osam (dvije komercijalne i šest javnih) emitira program prilagođen osobama s invaliditetom. Ponajviše emitiranog programa prilagođenog ovoj skupini gledatelja, u odnosu na ukupno emitirani program (10 %), zabilježeno je kod jedne javne TV postaje (TV Vogošća), dok ostale TV postaje imaju nisku minutažu sudjelovanja ove vrste programa u ukupno emitiranom programu, i ona se kreće u rasponu od 0,29 % do maksimalno 2 %. TV postaje koje su dio javnog RTV servisa BiH emitiraju oko 1 % programa namijenjenog osobama s posebnim potrebama.

60. U partnerstvu s Organizacijom amputiraca „UDAS“, *World Vision* u BiH je u okviru Projekta „Integrirana socio-ekonomska potpora žrtvama mina u BiH“ organizirao dva događaja - „Ručak s medijima“, i to u Tuzli²⁹ i Banjoj Luci³⁰. Ukupno 24 predstavnika medija iz Banje Luke, Tuzle, Zvornika, Lukavca i Doboja su podigli kapacitete glede razumijevanja invaliditeta, uporabe korektnog jezika i izbjegavanja senzacionalizma u predstavljanju osoba s invaliditetom u medijima. Aktivnost je potpora medijima da prezentiraju sliku o osobama s invaliditetom sukladno ciljevima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

61. Zajedničko povjerenstvo za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH je stalno radno tijelo Parlamentarne skupštine BiH, koje razmatra pitanja koja se odnose na ostvarivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda zajamčenih Ustavom BiH i zakonodavstvom BiH. U izvještajnom razdoblju Zajedničko povjerenstvo je uspostavilo praksu održavanja redovitih godišnjih konferencija o stanju ljudskih prava, te provodilo aktivnosti kojima se podiže svijest zastupnika i izaslanika, a jedan od prioriteta su bila i prava osoba s invaliditetom, otklanjanje stereotipa i predrasuda. Ove teme se također zagovaraju i kroz druge aktivnosti, kao što su tematske sjednice i sastanci koje redovito organiziraju.

62. Odgojno-obrazovne ustanove u FBiH obilježavaju nadnevke značajne za osobe s invaliditetom, utvrđene u međunarodnim dokumentima (Dan posvećen osobama s Down sindromom, Svjetski dan zdravlja, Svjetski dan mentalnog zdravlja, Međunarodni dan osoba s invaliditetom, Međunarodni dan osoba s autizmom).

63. U okviru Arhitektonsko-građevinsko-geodetskog fakulteta Sveučilišta u Banjoj Luci izvode se nastavni predmeti sa specifičnim nastavnim jedinicama koje tretiraju arhitektonske barijere za osobe s invaliditetom u znanstvenom području "Arhitektonsko projektiranje".

64. Pri realizaciji nastave na Građevinskom fakultetu Sveučilišta u Sarajevu ukazuje se na važnost prava osoba s invaliditetom, osobito što to nalaže pravna regulativa koja tretira pitanja planiranja, projektiranja i izgradnje objekata. Primjer je predmet u okviru kojeg se studenti osposobljavaju da projektiraju i planiraju parkirališta i garaže, u kojem praktični rad podrazumijeva pisanje projekta u okviru kojeg studenti moraju uključiti znanje o pravima osoba s invaliditetom (broj parkirališnih mjesta za osobe s invaliditetom, nagib rampi za okomitu komunikaciju između katova i sl.).

65. Što se tiče studija arhitekture treba naglasiti da je arhitektura regulirana profesija koja mora uvažavati potrebe osoba s tjelesnim invaliditetom. Arhitekti, ali i studenti prigodom izradbe projekata, dužni su pridržavati se važećih zakonskih odredbi prostornog planiranja i standarda. U okviru drugog ciklusa studija na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Sarajevu, formiran je izborni predmet pod nazivom „Osobe umanjениh tjelesnih mogućnosti i arhitektonske barijere“.

Članak 9. Pristupačnost

66. U BiH nije usvojena sveobuhvatna državna strategija o pristupačnosti. Regulativa o pristupačnosti je u ustavnoj mjerodavnosti entiteta, županija i BDBiH, ali ni ove razine vlasti nemaju donesene strategije o pristupačnosti, već je ovo područje uređeno relevantnim zakonima i podzakonskim aktima.

67. U izvještajnom razdoblju nije zabilježeno promoviranje univerzalnog dizajna prilagođenog osobama s invaliditetom za sve zgrade, javne službe i javni prijevoz.

68. Prostorno uređenje u FBiH je regulirano Zakonom o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na razini FBiH, zakonima o prostornom uređenju u županijama, kao i pratećim podzakonskim aktima, odnosno uredbama o određivanju zahvata i prostornim standardima³¹. Zakonom o prostornom uređenju i građenju određeno je da

²⁹ Prvi - 30. studenoga 2017. godine

³⁰ Drugi - 16. travnja 2019. godine

³¹ Uredba o određivanju zahvata u prostoru i građevina za koje Federalno ministarstvo prostornog uređenja izdaje urbanističku suglasnost i/ili lokacijsku informaciju („Službene novine Federacije BiH“, br. 32/14) i Uredba o prostornim standardima, urbanističko - tehničkim uvjetima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih zapreka za osobe s umanjениm tjelesnim mogućnostima („Službene novine Federacije BiH“, br. 48/09).

građevine s više stambenih jedinica, javni objekti te uslužni i gospodarski objekti moraju biti projektirani i izgrađeni tako da je osobama s umanjenim tjelesnim sposobnostima trajno osiguran neometan pristup, kretanje, boravak i rad. Arhitektonska usklađenost prati se putem izdavanja urbanističke suglasnosti, odobrenja za građenje i odobrenja za uporabu, a sankcije su utvrđene u člancima od 60. do 63. Uredbe o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uvjetima i normativima za sprečavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih zapreka za osobe s umanjenim tjelesnim sposobnostima, a koja se primjenjuje na području FBiH.

69. U RS je donesen novi Zakon o uređenju prostora i građenju³² kojim je, pored predviđenog u starom zakonu - da objekti za kolektivno stanovanje, objekti ili dijelovi objekta koji su u javnoj uporabi ili se koriste za obavljanje uslužne i gospodarske djelatnosti moraju biti projektirani i izgrađeni tako da se osobama s umanjenim tjelesnim sposobnostima osigura neometan pristup, kretanje, rad i boravak - unesena novina da se provedbenim dokumentima prostornog uređenja (zoning plan i regulacijski plan) definiraju uvjeti za uklanjanje barijera za kretanje osoba s umanjenim tjelesnim sposobnostima. Istim zakonom je predviđena mogućnost izvedbe pojedinih radova bez pribavljanja građevne dozvole, kao što su radovi na stubištu, hodnicima i slično, na promjeni pristupa objektu i unutar objekta radi omogućivanja neometanog pristupa i kretanja u objektu osobama s umanjenim tjelesnim sposobnostima, uz prethodno pribavljenu suglasnost svih etažnih vlasnika. Sukladno Zakonu donesen je novi Pravilnik o uvjetima za planiranje i projektiranje objekata za neometano kretanje djece i osoba s umanjenim tjelesnim sposobnostima³³.

70. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o željeznicama RS³⁴ usklađen je s Direktivom 2009/9/ES, a njime je propisano da pristup bude olakšan za osobe s invaliditetom na mjestima namijenjenim za ulaz i izlaz korisnika.

71. Također, u članku 5. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o prijevozu u cestovnom prometu RS³⁵ propisano je da se taksi prijevoz može vršiti i putničkim motornim vozilom namjenski proizvedenim za prijevoz osoba s invaliditetom.

72. Zakon o sportu RS³⁶ propisuje sudjelovanje osoba s invaliditetom u sportu, te definira da su „vlasnici sportskih objekata dužni omogućiti pristup osobama s invaliditetom sportskim objektima“.

73. Zakonom o prostornom planiranju i građenju BDBiH³⁷ također je propisano da se građevine javne i poslovne namjene projektiraju i grade tako da je osobama umanjene pokretljivosti osiguran neometan pristup, kretanje, boravak i rad. Vlada BDBiH je donijela Pravilnik o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uvjetima i normativima za sprečavanje stvaranja svih barijera za osobe s umanjenim tjelesnim sposobnostima³⁸. Ovim pravilnikom su potanko propisani uvjeti za planiranje prostora i projektiranje građevina radi sprečavanja stvaranja barijera za osobe umanjene pokretljivosti na javnim prometnim površinama te posebni uvjeti za gradnju građevina.

74. Organizacije osoba s invaliditetom drže da važeći zakoni, uredbe i pravilnici vrlo kvalitetno uređuju ovo područje, ali su i dalje u praksi prisutne pojave zanemarivanja važećeg zakonodavstva, tako da se pri izvedbi radova propisi zanemaruju, te se ne izvodi prikladna prilagodba. Iz njihove perspektive postoje pomaci kod arhitektonske pristupačnosti, s tim da ističu da su tržišni centri i banke dosta bolje prilagođeni (drže da je to zato što su potrošači), nego javne ustanove (obrazovne, kulturne i sportske). Brojne prilagodbe su djelomične i nepotpune, tako da se često uredi prilaz zgradi, ali ne i unutarnjost i toaleti. Također navode da neke prilagodbe nisu uvijek sukladne potrebama, često se izvode da se zadovolji propis, a u praksi budu beskorisne, dok su neke neprihvatljive ili čak i opasne za teže oblike tjelesnog invaliditeta (npr. suviše strme padine na ulazima u javne i druge objekte, uski ulazi, nepostojanje liftova). Poseban problem su toaleti, jer ugrožavaju privatnost i samostalnost osoba s invaliditetom zbog jako loših rješenja ili potpunog izostanka prilagodbe.

³² „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 40/13 - stupio na snagu 24. 5. 2013. godine

³³ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 93/13

³⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 24/12

³⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 12/13

³⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 4/02, 66/03, 73/08 i 102/08 - članci 35., 36., 37. i 38.

³⁷ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 29/08, 18/17, 48/18 i 54/18

³⁸ Broj: 01.1-02-028134/09 od 2. 9. 2009. godine

75. Također, drže da u većini gradova nije prilagođen javni prijevoz, jer nema informacija za slijepe i gluhe osobe o stajalištima, pristupnim rampama, prilagođenim stajalištima itd. U nekim gradovima postoji i mali broj prilagođenih taksi-vozila. Iznimke su sporadične i nedostatne.

76. World Vision u Bosni i Hercegovini, u partnerstvu s Organizacijom amputiraca „UDAS“, u okviru Projekta „Integrirana socio-ekonomska potpora žrtvama mina u BiH“³⁹, posvetio je osobitu pozornost pitanju osiguranja pristupačnosti. Putem zajedničkog slogana Projekta „BiH bez mina, barijera i žrtava do 2025. godine!“, World Vision je istaknuo potrebu osiguranja ne samo sigurnog (bez mina) već i pristupačnog (bez barijera) okružja za žrtve mina i druge osobe s invaliditetom. Također je istaknuta potreba da se ne samo spriječe novi minski incidenti s ljudskim žrtvama već da se osnaže žrtve mina i druge osobe s invaliditetom, kako bi ostvarili prava i razvili potencijale te sudjelovali u razvitku svojih zajednica kao posve integrirani građani.

77. Informacijsko-komunikacijska pristupačnost za osobe s invaliditetom definirana je Politikom sektora elektronskih komunikacija 2017. – 2021.⁴⁰ i Zakonom o komunikacijama⁴¹. Prema trenutno važećem regulacijskom okviru, konkretno Pravilo 77/2015 o pružanju audiovizualnih medijskih usluga, postoji opća odredba u programskim obvezama koja kaže da „pružatelj audiovizualne medijske usluge na zahtjev će nastojati svoje usluge učiniti dostupnim osobama s oštećenjem sluha i/ili vida“, ali se ne navodi na koji način će navedene obveze biti realizirane, što je u djelokrugu uređivačke politike samih postaja, budući da RAK trenutno nema mehanizme praćenja pristupačnosti TV-programa za osobe s invaliditetom. Razvojni srednjoročni plan Regulatorne agencije za komunikacije 2019. - 2021., STRATEŠKI CILJ 5.14 - Informacijsko-komunikacijska pristupačnost osobama s invaliditetom, među ostalim, predviđa: izmjenu pravila i propisa RAK-a, u smislu definiranja obvezujućih odredbi koje se odnose na pristupačnost, osobito pristupačnost TV-programa; provedbu monitoringa o pristupačnosti TV/videoprograma (javne i privatne TV postaje) u cilju utvrđivanja stvarnog stanja te kampanju podizanja svijesti.

Članak 11. Rizične situacije i humanitarne katastrofe

78. U cilju provedbe Okvira za smanjenje rizika od katastrofa iz Sendaija za razdoblje 2015. - 2030. godine, Vijeće ministara BiH je u Programu rada za 2020. godinu ustanovilo obvezu izradbe strategije smanjenja rizika od katastrofa u BiH, a predlagatelj će biti Ministarstvo sigurnosti BiH, te će obuhvaćati pitanja koja se odnose na osobe s invaliditetom. Na temelju Odluke Vijeća ministara BiH donesen je „Plan zaštite i spašavanja od prirodnih ili drugih nesreća institucija i tijela BiH“ i „Plan zaštite i spašavanja od prirodnih ili drugih nesreća Ministarstva sigurnosti BiH“.

79. Sukladno odredbama Zakona o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća⁴², FBiH, županija i općina/grad donose program razvitka zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća, koji po svom sadržaju odgovara dokumentu „Strategija za hitne slučajeve“, i planove zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća, koji po svom sadržaju odgovaraju dokumentu „Protokol za rizične situacije“. Zakonom o zaštiti i spašavanju FBiH utvrđena je žurna evakuacija određenih kategorija stanovništva, kao što su osobe s invaliditetom. Odredbom Zakona o zaštiti od požara i vatrogastvu FBiH⁴³ utvrđena je obveza FBiH, županije i općine/grada da donose plan zaštite od požara, koji po svom sadržaju odgovara dokumentu „Protokol za rizične situacije“. Program razvitka zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća i plan zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća FBiH su u proceduri donošenja. U okviru različitih projekata, jedinice lokalne samouprave u prethodnom razdoblju provodile su aktivnosti kojim su ova pitanja uredili putem raznih vrsta priručnika. Na području Federacije BiH nisu uspostavljene linije za pomoć tehnički opremljene za prijam poziva, aplikacija za tekstualne poruke upozorenja niti opći priručnici na znakovnom jeziku i Brajevom pismu.

³⁹ Europska unija je financirala Projekt, a implementiran u razdoblju od 1. kolovoza 2017. do 31. srpnja 2019. godine

⁴⁰ „Službeni glasnik BiH“, br. 46/17

⁴¹ „Službeni glasnik BiH“, br. 31/03, 75/06, 32/10 i 92/12 - članak 7. stavak 2. c) - nalaže zaštitu interesa svih korisnika telekomunikacijskih usluga glede dostupnosti tih usluga, njihove kvalitete i cijena

⁴² „Službene novine Federacije BiH“, br. 39/03, 22/06 i 43/10

⁴³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 64/09

80. Postupanje s osobama s invaliditetom u slučaju elementarne nepogode i druge nesreće, također se vrši sukladno propisima koji uređuju područje zaštite i spašavanja u RS i planovima zaštite i spašavanja. Zakonom o zaštiti i spašavanju u izvanrednim situacijama RS⁴⁴ i planskim dokumentima na razini RS i jedinica lokalne samouprave, osobe s invaliditetom prepoznate su kao jedna od ranjivih kategorija stanovništva, a u slučaju evakuacije i zbrinjavanja, jasno su definirane kao prioritet. Od strateških dokumenata u RS na snazi su dokumenti „Prosudba ugroženosti od elementarne nepogode i druge nesreće, planovi zaštite i spašavanja“ i „Program za smanjenje rizika od elementarne nepogode i druge nesreće“, a koji se donose na razini RS i jedinica lokalne samouprave. U okviru dokumenta „Plan zaštite i spašavanja“, jedinice lokalne samouprave su obvezne izraditi i plan evakuacije i zbrinjavanja, a osobe s invaliditetom su ovdje prepoznate kao jedna od ranjivih kategorija. U RS dosad nije uspostavljen sustav linija za pomoć i aplikacija namijenjenih i dostupnih isključivo osobama s invaliditetom, ali je planirano u praksu uvesti ova tehnička rješenja.

81. Važeći Zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća BDBiH⁴⁵ ne sadrži odredbe koje se odnose na osobe s invaliditetom i postupak njihova spašavanja u slučaju elementarnih nepogoda. Podzakonski akti i plan evakuacije su u fazi pripreme. Osobe s invaliditetima se evakuiraju po usmenim spoznajama o njihovu postojanju na određenom lokalitetu i, shodno tomu, imaju prioritet pri evakuaciji.

Članak 12. Jednakost pred zakonom

82. Lišenje i vraćanje poslovne sposobnosti je regulirano trima zakonima o izvanparničnom postupku koji su na snazi u FBiH, RS i BDBiH. U postupku lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti, sud utvrđuje je li punoljetna osoba zbog potpune ili djelomične nesposobnosti za rasuđivanje u stanju sama skrbiti o svojim pravima i interesima te da, sukladno tomu, potpuno ili djelomično liši poslovne sposobnosti punoljetnu osobu, ili potpuno ili djelomično vrati poslovnu sposobnost onoj punoljetnoj osobi kod koje su prestali relevantni razlozi. Ovi postupci su žurni i provode se u roku od 30 dana od dana prijama prijedloga. Prigodom donošenja rješenja o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti, sud navodi u kojem dijelu se lišava i u kojem dijelu se ne lišava poslovne sposobnosti.

83. U članku 11. stavku (2) Obiteljskog zakona FBiH propisano je da: „Iznimno, sud može u izvanparničnom postupku dopustiti sklapanje braka osobi koja je nesposobna za rasuđivanje ako ustanovi da je ona sposobna shvatiti značenje braka i obveza koje iz njega proizlaze, te da je brak očito u njezinu interesu.“ Obiteljski zakoni RS i BDBiH nemaju sličnu odredbu.

84. Trenutačno u Republici Srpskoj je u izradbi Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja RS u kojem će kroz Poglavlje „Prava i obveze osoba sa smetnjama mentalnog zdravlja“ regulirati i pravo osobe sa smetnjama mentalnog zdravlja koja je potpuno ili djelomično lišena poslovne sposobnosti, i to pravo na informaciju o mogućnosti savjetovanja s osobom u koju ima povjerenje, poštivajući njezinu/njegovu autonomiju, volju i sklonost, u svrhu potpore za davanje pristanka na medicinsku mjeru.

Članak 13. Pristup pravosuđu

85. Sve osobe s invaliditetom imaju istovjetan pristup pravosuđu u BiH kao i sve ostale pravne i fizičke osobe.

86. Kada je riječ o arhitektonskim zaprekama, evidentno je da su pravosudne institucije u BiH najčešće smještene u starim objektima, čija se rekonstrukcija i adaptacija vrši već niz godina, i to većinom iz donatorskih sredstava, a zbog ograničenosti proračunskih sredstava. Glede toga, određeni broj objekata pravosudnih institucija je adaptiran, dok su novoizgrađeni objekti sukladni standardima arhitektonske pristupačnosti.

87. Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće BiH (VSTV BiH) je tijekom 2018. godine izvršilo preliminarnu analizu stupnja arhitektonske i funkcijske pristupačnosti objekata u kojima su smještene prostorije sudova i tužiteljstava, te je sačinjeno Izvješće o pristupačnosti objekata do konca 2019. godine. Takvo izvješće će se kasnije koristiti

⁴⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 121/12 i 46/17

⁴⁵ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 2/10

kao podloga za eventualne adaptacije objekata pravosudnih institucija, uz napomenu da njihova realizacija ovisi o raspoloživosti eventualnih sredstava za kapitalna ulaganja i donatorskih sredstava. Odvojeno od ovoga procesa, VSTV BiH je u proteklom razdoblju izvršilo analizu potreba za osiguranje pristupa osobama s invaliditetom u tužiteljstvima, te su nabavljene pokretne rampe u četiri tužiteljstva za ovu svrhu. Pored toga, VSTV BiH je 2017. godine donijelo Strategiju za postupanje s osobama koje dolaze u kontakt s tužiteljstvima u BiH kojom se, među ostalim, postavljaju standardi postupanja s osobama s invaliditetom, te se implementacija po pojedinačnim aktivnostima mjeri na polugodišnjoj osnovi. U tom smislu, u 50 % tužiteljstava je osiguran fizički prilaz prostorijama osoba s invaliditetom, a u 40 % tužiteljstava je izrađena brošura o pravima oštećenih i svjedoka koja je dostupna i razumljiva različitim kategorijama osoba bez obzira na invaliditet.

88. Kada je riječ o komunikacijskoj pristupačnosti, sukladno Zakonu o uporabi znakovnog jezika u BiH, tijela i institucije BiH dužni su osigurati gluhim osobama pravo na uporabu znakovnog jezika u svim slučajevima kada sporazumijevanje prilagođenim tehnikama gluhoj osobi ne omogućuje ravnopravno sudjelovanje u postupcima. U tom smislu, tijela i institucije BiH dužni su osigurati gluhoj osobi tumača znakovnog jezika, na zahtjev gluhe osobe ili po službenoj dužnosti, čim od gluhe osobe dobiju na uvid dokument (iskaznicu) kojim joj je priznato pravo na tumača.

89. VSTV BiH je u 2017. godini provelo analizu mrežnih stranica tužiteljstva, koja obuhvaća i preporuke za adaptaciju mrežnih stranica za osobe s oštećenjima vida. Nažalost, još uvijek nema promjena što se tiče uporabe Brajevog pisma i prilagodbi za slijepe osobe u sudbenim postupcima.

90. Edukaciju nositelja pravosudnih funkcija u BiH vrše entitetski centri za edukaciju sudaca i tužitelja u okviru svojih godišnjih programa. Ovim programima su predviđene prikladne obuke na teme ljudskih prava, lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti, diskriminacije (sudbena praksa, razvijanje senzibiliteta za prepoznavanje i procesuiranje diskriminacije), kao i unapređenja primjene standarda Europskog suda za ljudska prava u praksi najviših sudova. S obzirom na to da VSTV BiH nadzire stručno usavršavanje sudaca i tužitelja i savjetuje entitetske centre, predloženo je da se u program početne obuke novoimenovanih sudaca i tužitelja za 2020. godinu uvrste, među ostalim, i sljedeće teme u kojima su osobe s invaliditetom posebna kategorija: specifični aspekti pristupa pravdi sa stajališta pripadnika ranjivih skupina; lišenje i vraćanje poslovne sposobnosti s osvrtom na zadržavanje osoba u zdravstvenoj ustanovi i vještina ispitivanja svjedoka pripadnika ranjivih skupina.

91. Pored toga, u 2017. godini je, uz potporu NVO, održana edukacija za tužiteljsko osoblje o senzibiliziranom pristupu ugroženim žrtvama i svjedocima.

92. U RS je za iduće razdoblje planirano održavanje obuka tužitelja i sudaca na temu „Međunarodni standardi u zaštiti osoba s invaliditetom u kaznenim i građanskim procesima“. Ministarstvo unutrašnjih poslova RS u idućem razdoblju planira formiranje radne skupine s ciljem izradbe nastavnog plana i programa za obuku policijskih službenika, a planirano je da se obradi i tema prava osoba s invaliditetom.

93. Službenici Policije BDBiH nisu dosad pohađali obuke vezane za prava osoba s invaliditetom.

Članak 14. Sloboda i sigurnost osobe

94. Zakoni u području zdravstva u BiH ne dopuštaju lišavanje slobode, prisilno zadržavanje na liječenju, sredstva prinude i prisilne medicinske mjere za liječenje na osnovi invalidnosti. Lišavanje slobode, prisilno zadržavanje na liječenju, sredstva prinude i prisilne medicinske mjere dopušteni su samo pod uvjetima i na način propisan zakonima o zaštiti osoba s duševnim i mentalnim smetnjama⁴⁶ entiteta i BDBiH. Prisilno zadržavanje i prisilni smještaj mogući su kada osoba uslijed svoje duševne smetnje ozbiljno i izravno ugrožava vlastiti život, zdravlje ili sigurnost, odnosno život, zdravlje ili sigurnost drugih osoba.

⁴⁶ U Federaciji BiH na snazi je Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama („Službene novine Federacije BiH“, br. 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13), Zakon o zaštiti osoba sa smetnjama mentalnog zdravlja Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 82/13) i Zakon o zaštiti osoba s mentalnim poremećajima („Sl. glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 12/06).

95. O svakom prisilnom smještaju punoljetnih osoba s duševnim smetnjama bez njihova pristanka, djece i malodobnih osoba s duševnim smetnjama i osoba lišenih poslovne sposobnosti bez pristanka njihovih zakonskih zastupnika, odlučuje sud. Postupci po odredbama ovih zakona vode se kao žurni po odredbama izvanparničnog postupka (rok sedam dana), a o svim slučajevima se obavještava povjerenstvo za zaštitu osoba s duševnim smetnjama. Ako se postupak liječenja provodi bez pristanka osobe s duševnim smetnjama treba, u mjeri u kojoj je to moguće, objasniti toj osobi moguće postupke njezina liječenja i uključiti tu osobu u planiranje njezina liječenja. Važno je napomenuti da je Zakon osigurao pravni mehanizam zaštite osoba s duševnim smetnjama u slučajevima kada je neophodno prisilno zadržavanje i prisilni smještaj u zdravstvenoj ustanovi, i to putem sudbenog odlučivanja o tome, s jasnim pravilima postupanja i utvrđenim rokovima koji podrazumijevaju žurnost. Time se izbjegava bilo kakva proizvoljnost u odnosu prema osobama s duševnim smetnjama i narušavanje njihovih temeljnih prava.

96. U FBiH je u pripremi novi Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja, koji će biti dodatno usklađen s odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, a vezano za mentalni invaliditet.

97. U Republici Srpskoj je u izradbi novi Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja.

Članak 15. Sloboda od mučenja i okrutnog, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

98. Prisilno smještena osoba otpustit će se iz zdravstvene ustanove odmah nakon što istekne vrijeme prisilnog smještaja određeno u rješenju suda o prisilnom smještaju. Kao alternativna mjera, nastavlja se liječenje u centrima za mentalno zdravlje koji rade u okviru domova zdravlja.

99. U FBiH i RS, u cilju poboljšanja usluga centara za mentalno zdravlje osobama s mentalnim poremećajima koje imaju višestruke zdravstvene i socijalne potrebe, uveden je model zdravstvene usluge „Koodinirana skrb“ („*Case management*“). Ona podrazumijeva proces pružanja pomoći osobi s mentalnim poremećajima u pristupu nizu različitih usluga, u cilju poboljšanja njezina zdravlja, funkcioniranja, oporavka i socijalne uključenosti. Usmjeren je ne samo na osobu s mentalnim poremećajima već osigurava uključenost obitelji, kao i zakonskog zastupnika, te osigurava suradnju među različitim pružateljima zdravstvenih, socijalnih, obrazovnih i drugih usluga u lokalnoj zajednici radi osiguranja kontinuiteta skrbi. Koodiniranu skrb u zdravstvenoj ustanovi za zaštitu mentalnog zdravlja organizira i provodi multidisciplinarni tim, sa završenom edukacijom iz područja koodinirane skrbi. Stručno usavršavanje iz područja koodinirane skrbi je uređeno posebnim pravilnikom.

100. Putem Projekta mentalnog zdravlja BiH razrađen je model otpustā koji podrazumijevaju sudjelovanje svih relevantnih subjekata društva radi prikladnog uključivanja u programe potpore i rehabilitacije u zajednici. Ovaj model je trenutačno u pilot-fazi i bit će finaliziran nakon svih komentara i sugestija.

101. U Prijedlogu, Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja RS ne koristi termin „prisilna hospitalizacija“, već „zadržavanje bez pristanka“ i/ili „smještaj bez pristanka“. I u jednom i u drugom slučaju, osobe sa smetnjama u mentalnom zdravlju, kao i osobe sa smetnjama u mentalnom zdravlju koje su potpuno ili djelomično lišene poslovne sposobnosti, moraju biti upoznate o stanju njihova zdravlja, dijagnozi, prognozi liječenja itd. Također, poštivajući neovisnost, volju i sklonost, a u svrhu potpore davanju pristanka na medicinsku mjeru, osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju, koja je potpuno ili djelomično lišena poslovne sposobnosti, imat će pravo na informaciju o mogućnosti savjetovanja s osobom u koju ima povjerenje.

102. Osobe koje su preživjele mučenje i seksualno nasilje ostvaruju svoja prava u okviru kaznenog postupka, uključujući i pravo na naknadu, odnosno imovinskopravni zahtjev o kojem odlučuje sud. O imovinskopravnom zahtjevu se raspravlja na prijedlog ovlaštene osobe u kaznenom postupku ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak, i može se odnositi na naknadu štete, povrat stvari ili poništavanje određenog pravnog posla. U presudi kojom optuženika proglašava krivim, sud može oštećenom dosuditi imovinskopravni zahtjev u cijelosti ili djelomično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Ako podaci kaznenog postupka ne pružaju pouzdan temelj za potpuno i djelomično presuđenje, sud će oštećenog uputiti da imovinskopravni zahtjev u cijelosti može ostvarivati u parničnom postupku.

103. Zakon o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom FBiH⁴⁷ priznaje status posebne kategorije civilnih žrtava rata osobama koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje u ratu. Ovu kategoriju najvećim dijelom čine žene.

104. Po Zakonu o zaštiti žrtava ratne torture RS⁴⁸, status žrtve ratne torture (zaključno s 31. 8. 2019. godine), ostvarile su 152 osobe, od kojih 92 osobe ostvaruju pravo na mjesečno novčano primanje. Mjesečno novčano primanje ostvaruju žrtve ratne torture – žrtve seksualnog nasilja i osobe koje su bile u logoru kao malodobne i imaju tjelesno oštećenje od najmanje 20 % (računajući i mentalna oštećenja). Postupci po svim podnesenim zahtjevima za utvrđivanje statusa i prava žrtve ratne torture još uvijek nisu okončani.

105. Skupština BDBiH je donijela Odluku o zaštiti civilnih žrtava rata⁴⁹, gdje je propisano tko se smatra civilnom žrtvom rata, vrste prava koja navedene osobe imaju i sâm postupak ostvarivanja tih prava, a tu su, među ostalim, i kategorija osoba kod kojih je nastupilo trajno duševno oštećenje uslijed seksualnog zlostavljanja i silovanja.

Članak 16. Sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja

106. Na osnovi Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama FBiH uspostavljaju se povjerenstva za zaštitu osoba s duševnim smetnjama u zdravstvenim ustanovama, a koje najmanje jedanput godišnje podnose izvješće o svome radu mjerodavnom županijskom i Federalnom ministarstvu zdravstva, te predlažu mjere za unapređenje djelatnosti zaštite i liječenja osoba s duševnim smetnjama. Pored navedenog povjerenstva, sukladno izmjeni i dopuni Zakona, osnovano je Povjerenstvo za praćenje zaštite prava osoba s duševnim smetnjama FBiH. Kao stručno, neovisno, savjetodavno tijelo Federalnog ministarstva zdravstva, Povjerenstvo prati provedbu zaštite prava osoba s duševnim smetnjama u zdravstvenim ustanovama primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite i ustanovama socijalne skrbi osnovanim sukladno Zakonu o preuzimanju prava i obveza osnivača nad ustanovama socijalne skrbi u FBiH⁵⁰. Ovo povjerenstvo je multidisciplinarno i formira se na osnovi javnog oglasa sukladno Pravilniku o odabiru, ustroju i radu Povjerenstva za praćenje zaštite prava osoba s duševnim smetnjama FBiH⁵¹, te se imenuje na razdoblje od četiri godine. Povjerenstvo izvješćuje federalnog ministra zdravstva o nalazima i predlaže mjere za unapređenje stanja u ovome području 30 dana nakon nadzora u ustanovi, te jednom godišnje. Izvješća povjerenstava se redovito prate i analiziraju te se poduzimaju odgovarajuće mjere po potrebi. U prosjeku, Povjerenstvo obavi godišnje četiri do šest nadzora u zdravstvenim ustanovama. Kada je riječ o socijalnim ustanovama, ovo povjerenstvo je dosad obavilo nadzor u Javnoj ustanovi „Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidne djece i omladine – Pazarić“ i u Javnoj ustanovi „Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba Drin“ u Fojnici. U povodu nadzora sačinjena su detaljna izvješća te iznesene preporuke za unapređenje stanja u ovim zavodima.

107. U FBiH Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama utvrđuje da svaka osoba s duševnim smetnjama, dragovoljno ili prisilno smještena u zdravstvenu ustanovu, ima pravo: podnositi pritužbe izravno ravnatelju zdravstvene ustanove ili šefu odjela glede oblika liječenja, dijagnosticiranja, otpusta iz ustanove i povrede njezinih prava i sloboda; postavljati zahtjeve i izjavljivati bez nadzora i ograničenja prigovore, žalbe i druge pravne lijekove mjerodavnim sudovima, odnosno tijelima uprave; savjetovati se o svom trošku nasamo s liječnikom ili odvjetnikom po svome izboru. Pored navedenog, ove osobe mogu podnijeti žalbu mjerodavnoj inspekciji. Zakonom o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenata FBiH propisano je kao jedno od temeljnih prava, pravo na prigovor, koje je detaljno razrađeno u čl. 41. - 43. citiranog Zakona, a u članku 44. je utvrđeno pravo na naknadu štete i način ostvarivanja tog prava.

108. Centar za socijalnu skrb u FBiH koji je smjestio dijete u ustanovu socijalne skrbi dužan je, radi skrbi, zaštite, liječenja tjelesnog ili mentalnog zdravlja te osobe, pratiti njezin tretman u ustanovi. Pravilnikom o

⁴⁷ „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16

⁴⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 90/18

⁴⁹ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 33/12 i 15/15

⁵⁰ „Službene novine Federacije BiH“, br. 31/08 i 27/12

⁵¹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 44/13

standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne skrbi u FBiH⁵² propisano je da je pružatelj usluga dužan štiti ljudska prava korisnika, njegove interese kao i zadovoljavati njegove temeljne i specifične potrebe, ovisno o kategoriji korisnika. Pružatelj usluga dužan je jasno definirati procedure za razmatranje pritužbi korisnika, omogućiti njihovo razmatranje i na njih odgovoriti u roku od 15 dana od dana prijama, te voditi evidenciju o njima. Pružatelj usluga mora omogućiti korisnicima i upućivanje molbi, žalbi i drugih podnesaka mjerodavnim tijelima radi zaštite njihovih prava. Propisi iz područja socijalne skrbi ne reguliraju pitanje osiguranja naknada i rehabilitacije žrtvama nasilja i zlostavljanja u ustanovama socijalne skrbi.

109. Sukladno akcijskom planu, u cilju sprečavanja budućih povreda ljudskih prava po članku 5. Konvencije glede prisilnog smještaja osoba s poremećajima u mentalnom zdravlju u RS, a na temelju presude Europskog suda Hadžimejić i drugi protiv BiH, planirano je raditi sveobuhvatne analize materijalno-tehničkih uvjeta u ustanovama socijalne i zdravstvene zaštite, analize potreba za dodatnim opremanjem, pojačane procedure stručnog i inspekcijuskog nadzora nad radom ustanova socijalne skrbi koje zbrinjavaju osobe s poremećajima u mentalnom zdravlju itd.

110. U proteklom razdoblju izvršen je nadzor nad provedbom stručnog rada JU „Dom za osobe s invaliditetom“ u Prijedoru. Od ukupno 188 korisnika, 29 korisnika su lišena poslovne sposobnosti. Navedeni korisnici su pod starateljstvom bližih srodnika ili radnika centara za socijalnu skrb i svi korisnici imaju oštećenje u intelektualnom funkcioniranju ili višestruka oštećenja. Također, osobe sa smetnjama mentalnog zdravlja, koje su potpuno ili djelomično lišene poslovne sposobnosti, moraju biti upoznate sa svojim pravom na informaciju o mogućnosti podnošenja zahtjeva, prigovora, žalbi i drugih pravnih lijekova mjerodavnim pravosudnim i drugim tijelima.

111. Inspekcijски nadzor nad zdravstvenim ustanovama u RS vrši zdravstveni inspektor, sukladno zakonu kojim se uređuje područje inspekcija u RS, te obuhvaća stručni nadzor i unutarnji nadzor. Stručni nadzor se obavlja redovito i izvanredno, a povjerenstvo imenuje mjerodavno ministarstvo zdravlja. Zahtjev za izvanredni stručni nadzor ministarstvu može dostaviti fond, zdravstveni inspektor, zaposleni u zdravstvenoj ustanovi za zaštitu mentalnog zdravlja i građanin koji nije zadovoljan uslugom zdravstvene ustanove za zaštitu mentalnog zdravlja, kao i njegova obitelj. Ministarstvo cijeni opravdanost zahtjeva i odlučuje o izvanrednom stručnom nadzoru. Zdravstvena ustanova obvezno provodi unutarnji nadzor nad radom svojih ustrojbenih jedinica, kao i nad radom zdravstvenih radnika i zdravstvenih suradnika, te propisuje način obavljanja unutarnjeg nadzora. Ministar može privremeno zabraniti obavljanje djelatnosti psihijatrije u zdravstvenoj ustanovi za zaštitu mentalnog zdravlja ako u predviđenom roku ne provede naložene mjere.

112. U području socijalne skrbi u RS vrši se unutarnji, inspekcijски i stručni nadzor. Unutarnji nadzor⁵³ može biti redoviti i izvanredni i obavlja se po službenoj dužnosti, ili na zahtjev korisnika prava, odnosno na zahtjev osnivača ustanove socijalne skrbi. Inspektor u socijalnoj skrbi dužan je ustanoviti je li rad ustanove socijalne skrbi, pravne i fizičke osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi usklađen sa Zakonom o socijalnoj skrbi RS i podzakonskim aktima koji reguliraju ovo područje. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS, također, vrši nadzor nad provedbom stručnog rada ustanova socijalne skrbi bez obzira u čijem su vlasništvu.

Članak 17. Zaštita integriteta osobe

113. Zakonom o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenata FBiH svakom pacijentu jamče se prava na obaviještenost i sudjelovanje u postupku liječenja, utvrđuje se pravo na samoodlučivanje i pristanak na medicinsku mjeru, uključujući i zaštitu prava pacijenta koji nije sposoban dati pristanak. Bez pristanka pacijenta ne smije se, po pravilu, nad njim poduzeti ikakva medicinska mjera. Ovaj zakon decidno utvrđuje da pacijent s invaliditetom ima pravo dobiti obavijesti u razumljivom i pristupačnom obliku, prilagođene njegovoj obrazovnoj razini, tjelesnom, kao i emocionalnom stanju, te iskazuje pristanak u njemu pristupačnom obliku. Istim zakonom je utvrđeno da, ako je pacijent malodoban ili je pacijent osoba lišena poslovne sposobnosti, medicinska mjera

⁵² „Službene novine Federacije BiH“, br. 15/13 i 44/16

⁵³ Vršiti se sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi Republike Srpske, zakonu koji propisuje rad upravnih tijela i Zakonu o upravnoj inspekciji. Inspekcijски nadzor nad provedbom Zakona o socijalnoj skrbi Republike Srpske i propisa donesenih na temelju njega vrši inspekcija mjerodavna za socijalnu skrb.

nad njim može se poduzeti uz obavijest i pristanak njegovih roditelja, zakonskog zastupnika ili staratelja, s tim da malodobni pacijent odnosno pacijent koji je lišen poslovne sposobnosti, treba i sâm biti uključen u donošenje odluke o pristanku na predloženu medicinsku mjeru, sukladno njegovoj zrelosti i sposobnosti za rasuđivanje. Ako su interesi pacijenta i njegovih roditelja, zakonskog zastupnika odnosno staratelja suprotstavljeni, mjerodavni zdravstveni radnik je dužan odmah o tome obavijestiti mjerodavni centar za socijalnu skrb.

114. Zakonom o pravima, obvezama i odgovornostima pacijenata BiH medicinska mjera bez suglasnosti pacijenta, odnosno roditelja, staratelja ili zakonskog zastupnika poslovno nesposobnog pacijenta, može se poduzeti samo u iznimnim slučajevima, koji su utvrđeni zakonom i koji su sukladni liječničkoj etici, i to: kada to izravno ugrožava život i zdravlje drugih; nad pacijentom koji je bez svijesti ili iz drugih razloga nije u stanju saopćiti svoj pristanak; žurna medicinska mjera; u provedbi tjelesnog pregleda i drugih radnji za potrebe kaznenog postupka, odnosno obveznog psihijatrijskog vještačenja u slučaju sumnje da je isključena ili smanjena uračunljivost osumnjičenog, odnosno optuženog za kazneno djelo, suglasno propisima o kaznenom postupku FBiH.

115. Sukladno Prijedlogu zakona o zaštiti mentalnog zdravlja RS, osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju daje pristanak na medicinsku intervenciju u vidu obrasca u pisanom obliku nakon što je, poslije izvršene prosudbe sposobnosti o davanju pristanka na medicinsku intervenciju, utvrđeno da razumije svrhu, narav, posljedice, koristi i opasnosti medicinske intervencije, sukladno propisima kojim je uređen izvanparnični postupak. Poštivajući neovisnost, volju i sklonost osobe sa smetnjama u mentalnom zdravlju koja je potpuno ili djelomično lišena poslovne sposobnosti, a u svrhu potpore za davanje pristanka na medicinsku mjeru, osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju može se savjetovati s osobom u koju ima povjerenje. Iznimno, ako ova osoba ni poslije savjetovanja, a u svrhu potpore za davanje pristanka na medicinsku intervenciju, ne dâ svoj pristanak, može se podvrgnuti medicinskoj intervenciji samo uz pristanak zakonskog zastupnika u vidu obrasca u pisanom obliku. Osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju ne može se odreći prava na davanje izjave o pristanku na predloženu medicinsku mjeru, ali se pristanak na medicinsku mjeru može povući u bilo koje vrijeme u vidu obrasca u pisanom obliku. Osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju za koju je, poslije pregleda, dobijanja informacija i izvršene prosudbe sposobnosti o davanju pristanka na medicinsku intervenciju, utvrđeno da ne razumije svrhu, narav, posljedice, koristi i opasnosti medicinske intervencije, te nije sposobna dati pristanak u vidu izjave u pisanom obliku, može biti podvrgnuta medicinskoj intervenciji bez pristanka u vidu zadržavanja, odnosno smještaja ako je:

- medicinska intervencija neophodna da bi se spriječilo značajno pogoršanje zdravstvenog stanja;
- poduzimanje medicinske intervencije bez pristanka osobe sa smetnjama u mentalnom zdravlju kako bi se spriječilo ugrožavanje života i sigurnosti te osobe ili života i sigurnosti drugih osoba i
- medicinska intervencija usmjerena ka ponovnoj uspostavi sposobnosti donošenja odluke o pristanku na medicinsku intervenciju.

Na provedbu medicinske intervencije bez pristanka osobe sa smetnjama u mentalnom zdravlju u vidu zadržavanja, odnosno smještaja u bolnicu, klinički centar ili u specijalnu bolnicu, primjenjuju se propisi kojim se uređuje izvanparnični postupak.

Članak 19. Neovisno življenje i uključenost u zajednicu

116. U BiH nije usvojena državna strategija deinstitutionalizacije, s obzirom na to da su pitanja socijalnog zbrinjavanja u mjerodavnosti entiteta, županija i BDBiH. U entitetima nisu donijeti zakoni ili neki drugi propisi koji jamče da neće biti novih ulaganja u ustanove socijalnog zbrinjavanja.

117. Vlada FBiH je usvojila Strategiju deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi u FBiH (2014. - 2020.)⁵⁴, a sukladno njoj je izrađen i Akcijski plan. Navedeni strateški dokumenti su usmjereni na unapređenje uvjeta za razvitak sustava zaštite kojim će se osigurati poboljšanje kvalitete života, nediskriminacija, zaštita ljudskih prava i sloboda za sve korisnike socijalne skrbi kroz tranziciju s institucionalne na socijalnu skrb u zajednici. Što se tiče financiranja procesa deinstitutionalizacije, Federalno ministarstvo rada i

⁵⁴ Vlada FBiH dala suglasnost Odlukom V. broj 1591/2017 od 7. 12. 2017. godine.

socijalne politike je u izvještajnom razdoblju realiziralo kapitalni transfer ustanovama socijalne skrbi, koji je bio usmjeren na poboljšanje postojećih prostornih uvjeta i uspostavu stambenih zajednica kao oblika organiziranog stanovanja uz potporu. Ciljevi koji su se željeli postići su poboljšanje uvjeta boravka štićenika, poboljšanje postojećih infrastrukturnih uvjeta za funkcioniranje ustanova na razini FBiH, socijalno zbrinjavanje i osposobljavanje za samostalan život i rad prema preostalim sposobnostima i provedba radne aktivnosti štićenika.

118. U FBiH u okviru dodatnih i kontinuiranih edukacija profesionalaca u mentalnom zdravlju, osobito uz potporu Projekta mentalnog zdravlja u BiH, kontinuirano se vrši i upoznavanje s odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, uključujući značaj socijalne inkluzije i osiguranje prava na uključivanje u zajednicu ovih osoba, odnosno život u zajednici na ravnopravnoj osnovi s drugima. Organizacije osoba s invaliditetom su kontinuirano uključene putem ovoga projekta u sve aktivnosti od značaja za tretman i rehabilitaciju osoba s duševnim smetnjama. Radi se na njihovu osnaživanju za samostalan život, ali i na osnaživanju kapaciteta za preuzimanje društvenih uloga putem ciljanog angažmana u nevladinim organizacijama i odnosa s vladinim tijelima, zatim se radi i na jačanju kapaciteta za govorništvo, osobito javno i sl. U ovome području se provodi niz aktivnosti na terenu, što unapređuje ukupni položaj osoba s duševnim smetnjama i njihovu ulogu u društvu.

119. U području socijalne skrbi⁵⁵ u RS, jedan od ciljeva je deinstitutionalizacija ustanova za smještaj osoba s invaliditetom, koji predstavlja aktivnosti izmještanja osoba s invaliditetom iz ustanova u lokalne zajednice sukladno individualnom planu skrbi i potpore, zatim transformaciju ustanova socijalne skrbi i razvitak usluga potpore osobama s invaliditetom u cilju deinstitutionalizacije.

120. Predstavnici udruga osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju su uključeni u izradbu zakonskih i strateških dokumenata iz ovoga područja. Također, ove osobe su uključene u izradbu individualnog plana oporavka skupa sa stručnim timom centra za zaštitu mentalnog zdravlja, što je osobito naglašeno u Prijedlogu zakona o zaštiti mentalnog zdravlja u Poglavlju 5. – Zajedničko planiranje otpusta i otpust osoba sa smetnjama u mentalnom zdravlju s odjela psihijatrijske bolnice, klinike za psihijatriju kliničkog centra, specijalne bolnice ili zavoda za forenzičnu psihijatriju. Pored toga, posebno poglavlje u Prijedlogu zakona o zaštiti mentalnog zdravlja obrađuje socijalnu inkluziju i život u društvenoj sredini u cilju deinstitutionalizacije. U RS je u planu i obuka zdravstvenih radnika glede preporuka Konvencije.

121. Većina nastavnih planova i programa studija za socijalni rad na sveučilištima u BiH je ažurirana i sukladna odredbama Konvencije. Tako se na odsjecima za socijalni rad Sveučilišta u Banjoj Luci ova pitanja obrađuju kroz predmete: Socijalni rad s osobama s invaliditetom, Siromaštvo i socijalno uključivanje i Socijalna politika. Na Sveučilištu u Sarajevu ova pitanja se obrađuju kroz dva predmeta koja se bave osobama s invaliditetom (djecom i odraslima).

122. Na Sveučilištu u Tuzli djeluje Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet kao jedina ustanova ovog tipa u BiH. Na studijskom odsjeku Specijalna edukacija i rehabilitacija na Katedri za intelektualne poteškoće uveden je predmet „Programi potpore u radu s osobama s intelektualnim poteškoćama“, gdje su ažurirane nastavne jedinice u duhu prevencije institucionalizacije i deinstitutionalizacije osoba s intelektualnim poteškoćama. Na prvoj godini dodiplomskog studija izučava se predmet pod nazivom „Inkluzivna praksa“. Na sjednici Senata Sveučilišta u Tuzli usvojen je Master plan razvitka i implementacije strategija socijalne dimenzije, koji predviđa niz mjera, među ostalim, mjere poboljšanja pristupačnosti nastavnih materijala i planova za inkluzivnu nastavu kojim će nastavnici i administrativno osoblje i drugih fakulteta imati obvezu usvojiti temeljna znanja i unaprijediti izvedbu nastave, ispita i drugih kurikularnih obveza sukladno načelima inkluzivnog obrazovanja. Glede toga, već su održani treninzi za nastavno i administrativno osoblje.

⁵⁵ Akcijski plan za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u RS 2016. - 2026. (Cilj 7.3.3)

Članak 20. Osobna pokretljivost

123. U FBiH, shodno članku 33. Zakona o zdravstvenom osiguranju⁵⁶, osigurane osobe imaju pravo na korištenje ortopedskih i drugih pomagala. Lista ortopedskih pomagala je dio Odluke o osnovnom paketu zdravstvenih prava⁵⁷, dok se opseg prava utvrđuje sa županijskim propisima⁵⁸ i ide na proračunski teret županijskih zavoda zdravstvenog osiguranja. Pomagala se nabavljaju uglavnom putem javnih nabava, uz pojedine iznimke gdje osobe same mogu birati gdje će ih nabaviti. Obuke za korištenje pomagala se uglavnom rade u okviru kuće koja osigurava ortopedsko pomagalo. Evidentan je rast troškova za ortopedska pomagala u FBiH, tako su u 2018. godini troškovi iznosili 27.306.197,00 KM i veći su za 4,8 % u odnosu na 2017. godinu, te imaju trend rasta u odnosu na prethodne godine.

124. Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH osigurava zdravstvenu uslugu „Humana reprodukcija osoba s invaliditetom“, koja se financira sredstvima Federalnog fonda solidarnosti. Pozitivan primjer je Zavod zdravstvenog osiguranja Tuzlanskog kantona koji svake godine vrši evaluaciju Jedinственe liste ortopedskih i drugih pomagala. Zavod ima kontinuiranu i transparentnu suradnju s udrugama osoba s invaliditetima i na temelju njihovih prijedloga, sukladno financijskim mogućnostima, proširuje ovu Listu i vrši njezinu evaluaciju. Zavod zdravstvenog osiguranja Tuzlanskog kantona ne provodi javnu nabavu ortopedskih i drugih pomagala, već je Listom utvrđen udio Zavoda u nabavi pomagala koja se realizira na način da osigurana osoba nabavlja pomagalo kod bilo koje pravne, odnosno fizičke osobe koja se bavi izradbom/isporukom pomagala. Udio Zavoda na Listi pomagala se utvrđuje u iznosu, odnosno postotku udjela od cijene pomagala, a kod određenih pomagala osigurana osoba snosi razliku u cijeni pomagala.

125. U RS je donesen Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o pravu na medicinska sredstva⁵⁹, koji propisuje sadržaj, opseg i način ostvarivanja prava na medicinska sredstva kao prava na zdravstvenu zaštitu propisanog Zakonom o zdravstvenom osiguranju. Pravo na medicinsko sredstvo, u sadržaju i opsegu definirano ovim pravilnikom, ostvaruje se kod pravnog subjekta registriranog kod mjerodavnog tijela s kojim Fond ima zaključen ugovor o isporuci medicinskog sredstva osiguranim osobama, a na način propisan ovim pravilnikom. Osigurana osoba ostvaruje pravo na medicinsko sredstvo sukladno medicinskim indikacijama i drugim uvjetima utvrđenim Listom medicinskih sredstava, na temelju kojih se izdaje nalog za nabavu/popravku medicinskog sredstva, propisan na obrascu koji se nalazi u privitku Pravilnika. Pravilnikom o pravu na ortopedska pomagala iz 2018./19. godine skraćena je procedura za dobijanje ortopedskog pomagala kao i duljina njezina trajanja.

126. Zaključivanjem Protokola o suradnji između Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite RS i Fonda zdravstvenog osiguranja RS, 2. ožujka 2018. godine, data je mogućnost da ratni vojni invalidi – amputirci i paraplegičari - mogu ostvariti pravo na ortopedsko pomagalo (medicinsko sredstvo) preko ovoga ministarstva u vidu novčanih sredstava u svrhu kupovine ortopedskog pomagala po vlastitom odabiru. U tom slučaju, to pravo ne mogu ostvariti preko Fonda na način predviđen propisima Fonda i suprotno. Isplata sredstava za kupovinu ortopedskog pomagala vrši se sukladno internom aktu Ministarstva donesenim na temelju spomenutog protokola, čiji je sastavni dio Lista ortopedskih pomagala za ratne vojne invalide, amputirce i paraplegičare za koje Ministarstvo može odobriti novčana sredstva, a kojom je predviđena vrsta, šifra, sastav seta ortopedskog pomagala, vrijednost i trajnost ortopedskog pomagala. Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS je zaključilo takav protokol i s Fondom zdravstvenog osiguranja Brčko distrikta BiH.

127. U Fondu zdravstvenog osiguranja BDBiH je revidiran Pravilnik koji uređuje predmetno područje te je od 1. 9. 2019. godine u primjeni izmijenjeni i dopunjeni Pravilnik o ostvarivanju prava na ortopedska i druga pomagala osiguranih osoba Fonda. U postupku nabave potrebnog pomagala, osigurane osobe vrše odabir ustanove u kojoj će nabaviti pomagalo, a obuku korisnika o korištenju pomagala vrši liječnik i ustanova koja isporučuje pomagala.

⁵⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 30/97, 7/02, 70/08, 48/11 i 36/18

⁵⁷ „Službene novine Federacije BiH“, br. 21/09

⁵⁸ Lista novih županijskih propisa u Aneksu

⁵⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 114/12, 59/14, 94/14, 100/14, 61/16, 7/17, 53/18, 112/18, 121/18, 21/19 i 46/19

128. Osobe s invaliditetom u BiH i dalje drže da su postojeća rješenja za nabavu pomagala diskriminirajuća, jer su različita ovisno o uzroku invaliditeta i teritorijalne pripadnosti. Ratni vojni invalidi su u povoljnijem položaju kod nabave kvalitetnijih pomagala i kod usluga rehabilitacije. Osobito lošim drže rješenje u FBiH gdje je županijama ostavljeno da utvrđuju opseg prava i postupak za njihovo ostvarivanje, bez kriterija utvrđenih na razini FBiH. Također, drže da zavodi osiguravaju nizak iznos udjela, te da se nabavljaju nedostatan kvalitetna pomagala za neratne osobe s invaliditetom.

Članak 21. Sloboda izražavanja i mišljenja i pristup informacijama

129. U RS je usvojen Zakon o znakovnom jeziku.⁶⁰

130. Prema Zakonu o komunikacijama⁶¹ nalaže se zaštita interesa svih korisnika telekomunikacijskih usluga u smislu dostupnosti tih usluga, njihove kvalitete i cijena. Prema Pravilu 68/2013⁶² o obavljanju djelatnosti davatelja fiksnih javnih telefonskih usluga, davatelj usluge treba objaviti imenik u elektronskoj formi na svojoj mrežnoj stranici, tako da je moguće primijeniti programe, tzv. „čitače ekrana“, u cilju omogućivanja pristupa za slijepe i slabovidne osobe.

131. „BH Telecom“ kao društveno odgovorna i socijalno osjetljiva kompanija planira u idućem razdoblju osigurati alate za prilagodbu svih svojih servisa osobama s invaliditetom. Trenutačno, mobilna verzija njihove mrežne stranice na *Google Lighthouse Accessibility* testu ima ocjenu 83/100, desktop verzija na *Web Accessibility* ima ocjenu 81 %, s tim da će u idućem razdoblju raditi na njezinoj prilagodbi do 100 %. Također, „BH Telecom“ je u idućem razdoblju planirao uspostavu mogućnosti videopoziva na kontakt-centru, na kojem bi bio angažiran radnik s poznavanjem znakovnog jezika. „BH Telecom“ d.d. Sarajevo u svojoj ponudi ima pakete usluga namijenjene osobama s invaliditetom, te uslugu pod nazivom „Tu sam“ koja omogućuje olakšavajuće korištenje za osobe s invaliditetom (aplikacija sadrži panik dugme i sl.).

132. Kompanija „Mtel“ a.d. Banja Luka trenutačno ne pruža informacije u pristupačnim oblicima.

Članak 23. Poštivanje doma i obitelji

133. Zakonom o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom FBiH⁶³ propisano je da obitelj koja ima dijete ometeno u tjelesnom ili mentalnom razvitku i obitelji u kojoj su oba ili jedan roditelj invalidi, osiguravaju se povoljniji uvjeti u stjecanju i ostvarivanju prava i veći iznosi materijalnih i drugih davanja utvrđenih ovim zakonom i propisom županije. Ovim zakonom je također propisano pravo na usluge socijalnog i drugog rada radi sprečavanja pojava i ublažavanja posljedica socijalnih problema.

134. U dokumentu „Javne politike o razvitku hraniteljstva u FBiH“⁶⁴ prepoznata je važnost organiziranja i provedbe javnih kampanja usmjerenih afirmiranju i promoviranju hraniteljstva u FBiH, a promociju hraniteljstva u FBiH obavljaju nevladine i međunarodne organizacije koje se bave zaštitom djece (HHC, UNICEF i sl.)

135. Zakonom o socijalnoj skrbi RS⁶⁵ propisana su sljedeća prava: novčana pomoć, dodatak za pomoć i njegu druge osobe, potpora u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvitku, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku obitelj, pomoć i njega u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje. Navedenim pravima se osigurava pomoć osobama i obiteljima koje se nađu u stanju socijalne potrebe uslijed različitih okolnosti, pa i invaliditeta.

136. Strategijom unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS 2017. - 2026., kao jedan od ciljeva u području socijalne skrbi, predviđeno je osiguravanje minimalne socijalne sigurnosti osoba s invaliditetom po istovjetnim kriterijima bez obzira na uzroke nastanka invalidnosti. Jedna od aktivnosti za postizanje navedenog

⁶⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 62/18, implementacija u mjerodavnosti Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske

⁶¹ „Službeni glasnik BiH“, br. 31/03, 75/06, 32/10 i 92/12, članak 7. stavak 2 c)

⁶² „Službeni glasnik BiH“, br. 17/13, članak 5. stavak 5 b)

⁶³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 i 40/18

⁶⁴ Usvojila Vlada Federacije BiH Zaključkom V. broj: 1438/2015 od 22. 10. 2015. godine

⁶⁵ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 37/12, 90/16 i 94/19

cilja je upravo unapređenje prava osoba s invaliditetom kroz uvođenje invalidnine, korak u prevenciji smještaja osoba s invaliditetom u ustanove te potpora obiteljima osoba s invaliditetom. Vlada RS je u 2018. i 2019. godini donijela odluke o odobrenju plasmana sredstava za unapređenje položaja osoba s invaliditetom kroz naknade za osobnu invalidninu, te se pristupilo izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi kako bi se uvelo pravo na osobnu invalidninu.

137. Zakonom o dječjoj skrbi⁶⁶ RS propisana su i prava na dodatak na djecu, uvećani dodatak na djecu sa smetnjama u razvitku i refundacija isplaćene naknade plaće za vrijeme rada s polovicom punog radnog vremena radi pojačane njege i skrbi o djetetu sa smetnjama u razvitku. Primjenom strateškog dokumenta Strategije unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS 2017. - 2026., normirano je novo pravo u području dječje skrbi „Naknada roditelju njegovatelju ili njegovateljici“. Glede toga, planiraju se izmjene i dopune Zakona o dječjoj skrbi RS kako bi se poboljšala minimalna socijalna sigurnost djece s invaliditetom, potpora biološkoj obitelji i prevencija smještaja djece sa smetnjama u razvitku u ustanove socijalne skrbi, kako bi djeca ostala u svojim obiteljima. Novo pravo u području dječje skrbi ostvarivali bi kao novčanu naknadu roditelji njegovatelji ili njegovateljici koji se brinu o djeci sa smetnjama u razvitku 24 sata dnevno.

138. Strategija unapređenja socijalne skrbi djece bez roditeljskog staranja RS 2015. - 2020.⁶⁷ predviđa razvitak hraniteljstva kao usluge obiteljskog zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja. Uz financijsku potporu UNICEF-a, održani su treninzi predstavnika centara za socijalnu skrb u RS, s ciljem razvitka njihovih kapaciteta u idućem razdoblju, unapređenja kompetencija i osposobljavanja za prosudbu opće mogućnosti hraniteljskih obitelji za kvalitetno obavljanje hraniteljske uloge i zadataka hranitelja, zadovoljavanja specifičnih potreba korisnika za koje se primjenjuje hraniteljstvo kao mjera zaštite. Aktivnosti u području hraniteljstva će biti nastavljene i u idućem razdoblju.

Članak 24. Obrazovanje

139. BiH nema jedinstvenu strategiju o inkluzivnom obrazovanju, već se ova pitanja uređuju na razinama entiteta, županija i BDBiH, sukladno ustavnim mjerodavnostima. U cijeloj BiH ukupna prilagodba inkluzivnom obrazovanju se može označiti kao djelomična, ali se kontinuirano radi na njezinom unapređenju.

140. Svi zakoni u području obrazovanja u BiH svakoj osobi jamče istovjetno pravo pristupa, istovjetne mogućnosti sudjelovanja u odgovarajućem odgoju i obrazovanju i uživanje istovjetnog tretmana, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi i nijedan zakon ne sadrži diskriminirajuće odredbe. Načelo inkluzivnosti osoba s poteškoćama u razvitku u obrazovni sustav je normativno ugrađen u sve zakonske i druge akte iz područja obrazovanja u BiH.

141. Postignuti su određeni rezultati Strateškim pravcima razvitka obrazovanja u BiH, s Planom implementiranja 2008. - 2015., u području integracije ove djece u redoviti sustav školovanja, ali ovi uspjesi variraju od jedne do druge mjerodavne vlasti. Veći urbani centri imaju razvijeniji pristup inkluzivnom obrazovanju, za razliku od ruralnih i teritorijalno razvedenih sredina.

142. Koncem 2017. godine, mjerodavne obrazovne vlasti u BiH, uz potporu UNICEF-a, definirale su opće preporuke za inkluzivno obrazovanje koje uključuju: utvrđivanje pojmovnika inkluzivnog obrazovanja i instrumentarija za prosudbu potreba djeteta u inkluzivnom obrazovanju; analizu podataka o djeci s posebnim potrebama u BiH te definiranje uputa za potporu inkluzivnom obrazovanju (mobilni stručni tim i asistent u nastavi).

143. U okviru Zajedničke akcije Europske unije i Vijeća Europe „Kvalitetno obrazovanje u multietničkim društvima“, koja je realizirana od siječnja 2018. godine do svibnja 2019. godine, Ministarstvo civilnih poslova BiH, u suradnji s mjerodavnim obrazovnim vlastima u BiH, pripremilo je dokument „Preporuke za politike djelovanja s Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u BiH“. Preporuke su usklađene s vizijom Vijeća Europe za kvalitetno obrazovanje i Preporukom CM/Rec(2012)13 Odbora ministara državama članicama

⁶⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 114/17, 122/18 i 107/19

⁶⁷ Usvojila je Narodna skupština Republike Srpske na VII sjednici, održanoj 29. 10. 2015. godine

o osiguravanju kvalitetnog obrazovanja, kao i s međunarodnim standardima za kvalitetno obrazovanje za sve, osobito u segmentu inkluzije.

144. Također, na temelju preporuka Europskog povjerenstva s Pododbora za inovacije, informacijsko društvo i socijalnu politiku i Odbora za stabilizaciju i pridruživanje između Europskog povjerenstva i BiH, u cilju unapređenja inkluzivnog obrazovanja i primjene inkluzivnih praksi u BiH, Ministarstvo civilnih poslova BiH je pripremlilo dokument „Preporuke za inkluzivno obrazovanje u BiH“, utemeljen na rezultatima i usuglašenim ciljevima tijekom implementacije Zajedničkog projekta Europske unije i Vijeća Europe „Regijska potpora inkluzivnom obrazovanju“. Prvi dokument je usvojen 15. 10. 2020. godine na Vijeću ministara BiH, dok se uskoro očekuje usvajanje drugog dokumenta. Implementacija predloženih preporuka bi trebala pridonijeti unapređenju inkluzivnog obrazovanja i daljem razvitku inkluzivnih obrazovnih politika, što bi trebao biti kontinuiran proces, vizija i cilj mjerodavnih obrazovnih vlasti u BiH i svih relevantnih partnera, za ostvarenje kvalitetnog obrazovanja na svim razinama, za sve.

145. U Strategiji za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016. - 2021.) – Specifični cilj 2. (Unaprijediti pristupačnost okruženja za osobe s invaliditetom putem uklanjanja arhitektonskih i informacijsko-komunikacijskih barijera, kao ključni aspekt za njihovo potpuno uključivanje u društvenu zajednicu) i Specifični cilj 3. (Uključiti osobe s invaliditetom u sva područja života ravnopravno s drugima, osobito u području obrazovanja, kulturnog, sportskog, javnog i političkog djelovanja) – predviđaju niz aktivnosti koje se odnose na pitanje pristupačnosti u inkluzivnom obrazovanju.

146. Federalno ministarstvo obrazovanja i znanosti promovira inkluzivno obrazovanje i cjeloživotno učenje za učenike i studente putem financiranja projekata iz područja inkluzivnosti te izradom strateških dokumenata kojima je cilj, ili sadrže mjere kojima je cilj, unapređenje obrazovanja djece s poteškoćama u razvitku i studenata s invaliditetom.

147. Inkluzivno obrazovanje se realizira prema različitim podzakonskim aktima u županijama FBiH, kao što su: Pravilnik o inkluzivnom obrazovanju učenika s posebnim obrazovnim potrebama Zeničko-dobojskog kantona⁶⁸, Pravilnik o odgoju i obrazovanju učenika s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, Pravilnik o inkluzivnom obrazovanju⁶⁹ i dr.

148. Tuzlanski kanton je donio Strategiju za uključivanje djece s poteškoćama u obrazovanje sa sedmogodišnjim Planom implementacije⁷⁰.

149. Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo pripremlilo je Strategiju za uključivanje djece s poteškoćama u razvitku u obrazovanje sa sedmogodišnjim Planom implementacije u Kantonu Sarajevo. Strategija je razvijena u partnerstvu Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo i međunarodne organizacije Save the Children, a očekuje se uskoro i njezino usvajanje.

150. Strategije za inkluzivno obrazovanje nisu usvojene u većini županija, ali se planira njihovo usvajanje u Zeničko-dobojskom kantonu, Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde i Hercegovačko-neretvanskoj županiji. Inkluzivno obrazovanje će kao poseban cilj biti integrirano u strategiju obrazovanja Županije Zapadnohercegovačke.

151. Arhitektonska pristupačnost školskog okruženja u FBiH varira, pa je u nekim županijama bolja, ali se stanje progresivno popravlja te se na tome kontinuirano radi. Većina prilaza je prikladno uređena dok i dalje ostaje veliki problem oko prilagodbe unutarnjosti škola. U školama se redovito izrađuju individualizirani odgojno-obrazovni programi za djecu s intelektualnim smetnjama koja ne mogu pratiti redovite nastavne programe, u suradnji s roditeljima djece. Za većinu djece s invaliditetom kojima je potreban asistent u nastavi, te druga

⁶⁸ „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 10/15

⁶⁹ „Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 32/19

⁷⁰ Usvojena je na 50. sjednici Skupštine Tuzlanskog kantona 29. 3. 2018. godine

didaktička i edukacijska pomagala, osiguravaju im se i financiraju iz proračuna škola, lokalnih zajednica, mjerodavnih ministarstava obrazovanja i iz donatorskih sredstava.

152. Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, u suradnji sa Save the Children, osiguralo je donaciju šest Roby gusjeničara za svladavanje infrastrukturnih barijera za djecu koja koriste kolica u Kantonu Sarajevo.

153. Federalno ministarstvo obrazovanja i znanosti je izdvojilo značajna financijska sredstva za inkluzivno obrazovanje⁷¹, s tim da se brojne aktivnosti financiraju iz donatorskih sredstava (UNICEF, Save the Children). U županijama je situacija raznolika te se značajno razlikuju izdvajanja za inkluzivno obrazovanje, i to za financiranje različitih usluga kao što su: osiguranje prijevoza učenika, nastavnog materijala, stručnog kadra (defektologa, asistenta i za različite druge potrebe inkluzivnog obrazovanja).⁷²

154. U nekim županijama još uvijek nema točno određenih proračunskih izdvajanja za inkluzivno obrazovanje, kao što je to u Hercegovačko-neretvanskoj županiji.

155. Sukladno rješenju Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, organizaciji „EDUS“ je od 2019. godine ustupljen prostor u Centru „Vladimir Nazor“ u Sarajevu, u kojem se realizira program predškolskog odgoja i obrazovanja za potporu djeci s poteškoćama iz autističnog spektra, u iznosu od 1.200.000,00 KM za godinu.

156. Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo planira formiranje 20 stručnih, tročlanih timova potpore školama, isključivo namijenjenih potpori u radu s djecom s poteškoćama u razvitku. Tim će činiti defektolozi (različitog usmjerenja ovisno o potrebama), psiholog i logoped, a imat će zadatak pružanja stručne potpore odgojno-obrazovnim ustanovama, od predškolske do srednjoškolske razine, u vidu rane intervencije, potpore stručnom tretmanu, savjetovanja nastavnika i stručnih suradnika, edukacije i pomoći nastavnicima i stručnim suradnicima pri izradbi individualno prilagođenog programa za učenika itd.

157. U FBiH, županijski pedagoški zavodi provode kontinuirane obuke nastavnog osoblja, a neke od tema su i inkluzivno obrazovanje. Neke od obuka su realizirane uz potporu donatora, kao što su UNICEF, Save the Children i Udruga „DUGA“.

158. Na inicijativu Pedagoškog zavoda Zenica odobren je Projekt „Izradba individualnih obrazovnih programa“, koji će se provoditi u 2020. godini. Ovaj zavod je ranije provodio obuke na teme: Socijalna kohezija, Obrazovanje za društvenu pravdu, Specifične poteškoće u učenju kod učenika osnovnih i srednjih škola i primjena Pravilnika o inkluzivnom obrazovanju učenika osnovnih i srednjih škola.

159. U Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde, u tijeku školske 2012./13. godine, u edukacije iz područja inkluzije i rada s djecom s posebnim potrebama uloženo je 30.000,00 KM, i to putem Projekta „Edukacije za nastavnike i stručne suradnike osnovnih i srednjih škola u području inkluzije i rada s djecom s posebnim obrazovnim potrebama u ustanovama za odgoj i obrazovanje u ovoj županiji“.

160. Ministarstvo prosvjete i kulture RS, u suradnji s Republičkim pedagoškim zavodom, provodi inkluziju u školama. Sukladno zakonu, učenici s poteškoćama u razvitku stječu odgoj i obrazovanje u redovitim školama (u redovitim, kombinovanim ili posebnim odjelima) ili školama za djecu sa smetnjama u razvitku. U školama za djecu sa smetnjama u razvitku školuju se učenici sukladno preporukama navedenim u nalazu i mišljenju stručnog povjerenstva. Odgojno-obrazovni rad za ove učenike realizira se na osnovi nastavnog plana i programa, te individualnih obrazovnih programa koje predlaže stručni tim škole, a usvaja nastavničko vijeće. U slučaju da je predloženo angažiranje osobe za potporu učeniku sa smetnjama u razvitku - asistenta, a na osnovi nalaza i

⁷¹ Pogledati tablice u prilogu

⁷² U proračunu za 2019. godinu, u Tuzlanskom kantonu je planirano 542.500,00 KM, u Zeničko-dobojskom kantonu 84.650,00 KM i Županiji Zapadnohercegovačkoj 1.780.100,00 KM.

mišljenja stručnog povjerenstva za prosudbu potreba i usmjeravanje djece i omladine sa smetnjama u razvitku, škola će zatražiti suglasnost Ministarstva za njezino angažiranje.

161. Ministarstvo prosvjete i kulture RS od školske 2010./2011. godine financira asistente koji su se prioritarno odobrali za učenike s autizmom / kombinovanim smetnjama s elementima autizma i učenike s tjelesnim oštećenjima (teško pokretne i nepokretne učenike). Učenicima s drugim smetnjama u razvitku odobravani su asistenti ovisno o raspoloživim sredstvima planiranih proračunom. Asistent pruža tehničku pomoć u kretanju i obavljanju higijenskih potreba, komunikaciji i socijalnoj uključenosti i drugoj vrsti pomoći, ovisno o potrebi učenika, a na prijedlog nastavnika ili stručne službe škole. Vlada RS je od školske 2010./2011. do 2018./2019. godine za asistente izdvojila ukupno 3.229.381,00 KM⁷³.

162. U stručnim službama osnovnih škola RS, u školskoj 2018./2019. godini, pored obveznog pedagoga, u 21 školi je bio angažiran defektolog, u 125 psiholog, u 12 logoped te u 9 škola angažiran je socijalni radnik. U RS su kreirani nastavni planovi i programi za učenike s oštećenjem vida, učenike s oštećenjem sluha, učenike s lakim oštećenjem intelektualnog funkcioniranja, učenike s umjerenim i težim oštećenjem intelektualnog funkcioniranja te za djecu s autizmom.

163. Inače, pored 187 osnovnih i 92 srednje škole u RS, postoje i četiri centra za obrazovanje i odgoj djece sa smetnjama u psihofizičkom razvitku u koje se, na osnovi rješenja o vrsti i stupnju ometenosti, upućuju uglavnom djeca s težim i teškim smetnjama u razvitku kojima je, pored stručne odgojno-obrazovne službe kojom ovi centri raspolažu, potrebna i svakodnevna njega i rehabilitacija koja im tamo može biti pružena. Upisno područje ovih centara jeste cijela RS, te je u ovim centrima omogućen smještaj i ishrana učenika koji dolaze iz različitih gradova RS.

164. RS je u Strategiji unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS 2017. - 2026., u području odgoja i obrazovanja, postavila sljedeće ciljeve:

- unaprijediti inkluzivno i specijalno obrazovanje i odgoj te cjeloživotno učenje za osobe s invaliditetom;
- stručno usavršavanje rada nastavnika/odgajatelja, stručnih suradnika i drugih koji rade s djecom s invaliditetom i
- osiguravanje prilagođenih udžbenika, literature i pratećih didaktičkih sredstava za djecu i omladinu s invaliditetom.

165. U Strategiji razvitka obrazovanja RS za razdoblje 2016. - 2021. godine postavljeni su sljedeći ciljevi za poboljšanje obrazovanja djece s invaliditetom:

- stvaranje uvjeta za uključivanje u institucionalni predškolski odgoj i obrazovanje djece sa smetnjama u razvitku;
- potpuni obuhvat djece obveznim devetogodišnjim osnovnim odgojem i obrazovanjem, a jedna od mjera je „Kontinuirana analiza i unapređivanje sadržaja, opsega i kvalitete usluga za djecu sa smetnjama u razvitku“ i
- potpora inkluziji u srednjem obrazovanju i odgoju.

166. Opremljenost škola u RS didaktičkim sredstvima i pomagalima za rad s učenicima sa smetnjama u razvitku, kao i prikladnom literaturom, stručnom i praktičnom, u redovitim odjelima je vrlo skromna. Materijalno-tehnički uvjeti rada u specijalnim ustanovama kreću se od optimalne do dobre ispunjenosti pedagoških standarda. Svi učenici u specijalnim ustanovama školuju se po posebnim programima ovisno o vrsti smetnje koju učenik ima, a nastava se realizira u kombinovanim odjelima. U RS dosad nisu tiskani udžbenici za učenike sa smetnjama u razvitku. U specijalnim osnovnim i srednjim školama koriste se udžbenici iz Republike Srbije za specijalnu nastavu, te udžbenici koje je odobrilo Ministarstvo prosvjete i kulture RS, a namijenjeni redovitom obrazovanju. U Centru za djecu i omladinu sa smetnjama u razvitku "Budućnost" adaptiraju se udžbenici na Brajevo pismo.

⁷³ Tablica u Aneksu

167. Jedinice lokalne samouprave osiguravaju dio sredstava za sufinansiranje boravka djece sa smetnjama u razvitku u predškolskoj ustanovi. U proračunu RS se izdvajaju sredstva i za financiranje škola za djecu sa smetnjama u razvitku. Dio troškova snose i jedinice lokalne samouprave.

168. Republički pedagoški zavod RS svake godine organizira savjetovanja i za područja specijalne nastave i inkluzije. Osnovni cilj ovoga savjetovanja je unapređenje kvalitete odgoja i obrazovanja učenika sa smetnjama u razvitku kako u posebnim ustanovama i odjelima tako i u procesu inkluzivnog obrazovanja. Savjetovanja su namijenjena defektolozima / specijalnim edukatorima i rehabilitatorima zaposlenim u specijalnim odjelima kao stručni suradnici i drugi obrazovni profili koji rade u specijalnim odjelima, te nastavnicima, pedagogima, psiholozima i socijalnim radnicima u školama. Republički pedagoški zavod kontinuirano organizira ova savjetovanja iz područja specijalne nastave i inkluzije, što svakako nije obuka ili seminar, ali jeste prilika i mogućnost da se nastavnici dodatno informiraju i ojačaju svoje kompetencije.

169. Zakonom o dopuni Zakona o pravosudnom ispitu u Republici Srpskoj⁷⁴ sve osobe s invaliditetom, čiji je status utvrđen rješenjem mjerodavnih tijela RS, oslobođene su naknade za polaganje pravosudnog ispita.

170. Pravo na obrazovanje djece s poteškoćama u razvitku u BDBiH je regulirano Zakonom o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BDBiH⁷⁵, prema kojem djeca koja imaju „manje psihofizičke tegobe“ i koja trebaju učiti uz pojačan nadzor psihologa, pedagoga, logopeda i defektologa, školuju se u redovitim odjelima osnovnih i srednjih škola. Istodobno, djeca koja imaju „izraženije tegobe u psihofizičkom razvitku“ pohađaju nastavu u posebnim odjelima škola, po adaptiranom nastavnom planu i programu. U tom slučaju, uključena su u program rehabilitacije i resocijalizacije. Sve osnovne i srednje škole u BDBiH imaju formirane stručne timove čiji je zadatak, među ostalim, i rad s djecom s posebnim potrebama. Pristupačnost školskom okruženju definirana je u članku 9. Zakona o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko distrikta BiH.

171. U okviru Sveučilišta u Banjoj Luci postoji Sveučilišni centar za pomoć studentima s posebnim potrebama. Studentima koji su registrirani, Sveučilišni centar⁷⁶ osigurava i dodatnu edukaciju putem raznih radionica. Takvu jednu radionicu su inicirali sami studenti, a održana je u suradnji s udrugom građana „Infopart“ iz Banje Luke, te je postignut dogovor oko projekta na izgradnji modula za zvučne semafore, koji će se realizirati u suradnji s Elektrotehničkim fakultetom Sveučilišta i Gradom Banja Luka.

172. U okviru okončanog Tempus projekta EQOPP – BiH (Istovjetne mogućnosti za studente s invaliditetom) su realizirane obuke prodekana za nastavu i koordinatora za osiguranje kvalitete, kao i predstavnika administrativnog kadra sa svih fakulteta Sveučilišta u Banjoj Luci. Njihov zadatak je bio da vrše daljnu edukaciju i obuke nastavnog i administrativnog osoblja po fakultetima. Na Sveučilištu u Banjoj Luci već godinama funkcionira Centar za pomoć studentima s invaliditetom, koji s vremena na vrijeme organizira obuke za nastavno osoblje kao i studente s invaliditetom. Na internetskoj stranici ovoga centra⁷⁷ su postavljene brošure i priručnici namijenjeni studentima s invaliditetom, kao i akademskom i administrativnom osoblju (Sveučilišni vodič za potporu studentima s invaliditetom, Disleksija u visokom obrazovanju, Studenti s oštećenjem vida u visokom obrazovanju, Studenti s tjelesnim oštećenjem u visokom obrazovanju, Priručnik za obuku akademskog i neakademskog osoblja i Inkluzija studenata s invaliditetom). Revizori projekta (tri revizora, Austrija, Španija i BiH) su ocijenili Centar za pomoć studentima s invaliditetom Sveučilišta u Banjoj Luci ubjedljivo najboljim od svih javnih sveučilišta u BiH.

173. U okviru Sveučilišta u Banjoj Luci izučava se inkluzivno obrazovanje na Filozofskom fakultetu, i to na studijskim programima Učiteljski studij, Predškolski odgoj, Pedagogija, te na Fakultetu političkih znanosti – studijski program Socijalni rad.

174. Obuke za nastavno osoblje na Sveučilištu u Sarajevu realiziraju se u ustrojbenim jedinicama putem implementacije domaćih i međunarodnih projekata. Sveučilište u Sarajevu oformilo je Ured za potporu

⁷⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 84/19

⁷⁵ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 10/08, 25/08, 4/13, 48/16 i 22/17

⁷⁶ Registriranih studenata s invaliditetima 49, u akademskoj 2018./2019. godini

⁷⁷ <http://www.centar.rs.ba/>

studentima (UPS!) koji pruža potporu studentima s invaliditetom u procesu studiranja, osigurava asistivnu tehnologiju i pomagala, organizira obuke za studente, osigurava pristupačnu literaturu i uopćeno radi na podizanju kvalitete života. Na Sveučilištu u Sarajevu, prema evidenciji, studiraju 92 studenta s invaliditetom.

175. U sklopu realizacije Projekta MATCH na Fakultetu sporta i tjelesnog odgoja održan je Lokalni trening tečaj, kao jedna od obveznih projektnih aktivnosti koja ima za cilj podići svijest studenata ovoga fakulteta po pitanju socijalne inkluzije, te kako ju je moguće provesti kroz sport i sportske aktivnosti.

176. Kroz Projekt Erasmus+ „Mreža knjižničarskih usluga za potporu: knjižnice u zemljama Zapadnog Balkana“, rad je bio usmjeren na obuke knjižničara o pravima i potrebama osoba s invaliditetom, te je istaknuto pitanje knjižničarsko-informacijske službe i usluge u visokoškolskim knjižnicama kao potpora učenju i sudjelovanju studenata s invaliditetom.

177. U akademskoj 2017./18. godini na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Sarajevu realizirana su dva ciklusa obuke za nastavnike i suradnike Fakulteta glede inkluzivnog obrazovanja, uključujući pitanje osoba s invaliditetom, uz financijsku potporu UNICEF-a.

178. U akademskoj 2018./19. godini, Ured za potporu studentima Sveučilišta u Sarajevu je realizirao niz obuka za nastavno osoblje na temu inkluzivnog obrazovanja u okviru Projekta Visoko obrazovanje – obrazovanje za sve, kojeg su financirale UN agencije⁷⁸. Jedan od modula koji se odnose na inkluzivno obrazovanje je uvršten i u program obuke TRAIN (Training & Research for Academic Newcomers) koji podrazumijeva implementaciju modula za akademsko osoblje. Također, Ured za potporu studentima pruža mogućnost konzultacija, savjetovanja i pomoći u procesu unapređenja inkluzivnosti na tercijarnoj razini obrazovanja.

179. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Sarajevu je uveden studijski program Specijalne pedagogije u okviru Odsjeka za pedagogiju, na kojem se izučava inkluzivno obrazovanje. Važno je istaći da je novim dokumentom „Pravila studiranja za prvi, drugi ciklus studija, integrirani, stručni i specijalistički studij na Sveučilištu u Sarajevu“ regulirana obveza nastavnčkih studija da imaju nastavni predmet Inkluzivno obrazovanje s najmanje 3 ECTS boda, te se očekuje da svi studenti u idućim akademskim godinama slušaju ovaj predmet, što ima za cilj podizanje inkluzivne kulture i prakse na svim razinama obrazovanja.

180. Na Sveučilištu u Tuzli djeluje Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet kao jedina ustanova ovog tipa u BiH. Studij prvog ciklusa je ustrojen kroz tri studijska odsjeka, šest katedri i četiri uža znanstvena područja. Inkluzivno obrazovanje se izučava na prvoj godini studija na sva tri odsjeka (Logopedija i audiologija, Specijalna edukacija i rehabilitacija, Poremećaji u ponašanju) kroz predmet Inkluzivna praksa, gdje se studenti prvoga ciklusa upoznaju s definicijom, konceptom i strategijom inkluzivne prakse i filozofskim, zakonodavnim i edukacijskim utemeljenjem inkluzivne prakse i njezine primjene. Na trećoj godini studija Odsjeka Specijalna edukacija i rehabilitacija izučavaju se predmeti Inkluzivna edukacija i poteškoće u učenju i Prosudba u edukaciji i rehabilitaciji i izradba individualnog edukacijskog plana. U okviru ovih predmeta studenti stječu teorijska i praktična znanja, vještine i primjenu iz područja: poteškoća u učenju i inkluzivne edukacije, edukacijsko-rehabilitacijskih postupaka i individualne potpore djeci i omladini s poteškoćama u učenju u redovitim uvjetima školovanja, te potpore ponašanju u radu s djecom s intelektualnim i razvojnim poteškoćama u inkluzivnim uvjetima obrazovanja. Kroz sva tri odsjeka na prvom, drugom i trećem ciklusu studija i sve programe prožima se Strategija za inkluzivno obrazovanje, čime edukacijsko-rehabilitacijski stručnjaci predstavljaju jedan od trenutačno najznačajnijih resursa potpore inkluzivnoj edukaciji u BiH.

181. Na Sveučilištu u Istočnom Sarajevu osigurana je oprema za studente s invaliditetom, kao i baza podataka o ovim studentima. U okviru Projekta „Visoko obrazovanje za sve“, od 28. do 29. 5. 2019. godine, organiziran je Program za studente i nastavno osoblje čija tema je bila inkluzivno obrazovanje. U planu je još sličnih programa obuke. Inkluzivno obrazovanje na ovome sveučilištu izučava se na smjeru Specijalna edukacija i rehabilitacija Medicinskog fakulteta u Foči, te na četvrtoj godini prvog ciklusa studija u okviru predmeta Logopedija, Razvojni

⁷⁸ (Izvori: <https://www.unsa.ba/doga%C4%91aji/program-obuke-iz-oblasti-inkluzivnog-obrazovanja> i <https://www.unsa.ba/novosti/ured-za-podrsku-studentima-realizirao-program-obuke-iz-oblasti-inkluzivnog-obrazovanja>) – također dostupno na engleskom jeziku na internetskoj stranici.

poremećaji i Inkluzivno obrazovanje. Pored toga, na studijskom programu Pedagogija na Filozofskom fakultetu, inkluzivno obrazovanje se izučava u okviru predmeta Specijalna pedagogija na četvrtoj godini prvog ciklusa studija.

Članak 25. Zdravlje

182. U FBiH, obuka zdravstvenog osoblja o pravima osoba s invaliditetom vrši se putem redovitog obrazovanja, stručnih usavršavanja u vidu specijalističkih programa te putem dodatne i kontinuirane edukacije.

183. Sukladno Zakonu o zdravstvenoj zaštiti FBiH, na području FBiH ginekološke ambulante se ustrojavaju na svim razinama zdravstvene zaštite. U cilju dostupnosti ovih usluga, ustrojavaju se na primarnoj razini u okviru doma zdravlja. Nažalost, prema provedenim istraživanjima, ambulante nisu prikladno opremljene za pružanje usluga ženama s invaliditetom.

184. U području zdravstvene zaštite u RS doneseni su zakonski i podzakonski akti koji su usmjereni na unapređenje zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja osoba s invaliditetom, čime je omogućeno da se zdravstvena zaštita osigurava pod istovjetnim uvjetima na čitavom teritoriju Republike Srpske. Najveća pozornost je posvećena Pravilniku o pravu na medicinska sredstva, kojim se uređuje područje nabave pomagala i sredstava neophodnih za komunikaciju osoba s invaliditetom. Mreže savjetovaštva u okviru kojih bi se pružale i specifične usluge savjetovanja za roditelje koji imaju djecu s invaliditetom, te za sve ostale korisnike kojima su potrebni savjeti i potpora glede invaliditeta, djelomično su formirane u centrima za fizikalnu rehabilitaciju i centrima za zaštitu mentalnog zdravlja u zajednici.

185. Strategijom unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS (2017. - 2026.), u području zdravstvene zaštite, postavljeni su brojni ciljevi, kao što su: osigurati istovjetan pristup pravima i uslugama zdravstvene zaštite za osobe s invaliditetom, osigurati stručne i druge uvjete za provedbu ranog dijagnostičkog postupka i ranih intervencija za djecu sa smetnjama u razvitku, organizirati kontinuiranu edukaciju timova obiteljske medicine i ostalih specijalista iz područja zdravlja žena s invaliditetom, reproduktivnog i spolnog zdravlja, planiranja obitelji i drugih specifičnih područja, osigurati istovjetan pristup zdravstvenim uslugama za žene s invaliditetom itd.

186. U cilju poboljšanja fizičke dostupnosti u ustanovama u kojima se pruža zdravstvena zaštita korisnicima invalidskih kolica, donesen je novi Pravilnik o uvjetima za početak rada zdravstvene ustanove, sukladno Zakonu o zdravstvenoj zaštiti⁷⁹, u kojem su jasno i precizno definirani minimalni uvjeti potrebni za početak rada zdravstvene ustanove.

187. Člankom 94. Zakona o zdravstvenoj zaštiti⁸⁰ u RS propisano je da je kontinuirana edukacija poseban vid stručnog usavršavanja zdravstvenih radnika i zdravstvenih suradnika, koja se organizira radi stjecanja znanja i vještina u cilju praćenja i primjene suvremenih znanstvenih dostignuća. Istim člankom je definirano da će ministar pravilnikom propisati vrste, program i trajanje kontinuirane edukacije, što je i propisano Pravilnikom o provedbi kontinuirane edukacije⁸¹, nakon čega je uspostavljen sustav u ostvarenju kontinuiteta u edukaciji timova obiteljske medicine i ostalih specijalista iz područja zdravlja žena s invaliditetom, reproduktivnog i spolnog zdravlja, planiranja obitelji i drugih specifičnih područja.

188. Usvojena je Strategija za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja u RS (2019. - 2029.), u kojoj je poseban osvrt dat na unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja osoba s invaliditetom.⁸²

189. U BDBiH, obuka zdravstvenog osoblja o pravima osoba s invaliditetom vrši se putem redovitog obrazovanja, stručnih usavršavanja u vidu specijalističkih programa te putem dodatne i kontinuirane edukacije.

⁷⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 53/17 i 98/17

⁸⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 106/09 i 44/15

⁸¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 59/16

⁸² „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 95/19

Zdravstvena zaštita žena u reproduktivnom razdoblju ustrojena je na primarnoj i sekundarnoj razini, ali ambulantni prostor nije prilagođen osobama s invaliditetom.

190. World Vision u BiH u partnerstvu s Organizacijom amputiraca „UDAS“, u okviru Projekta „Integrirana socio-ekonomska potpora žrtvama mina u BiH“, promovirao je *peer* potporu (skupine za potporu) kao dokazano uspješan komplementaran pristup tradicijskim uslugama rehabilitacije u zajednici za žrtve mina, najčešće amputirce. Putem Projekta je organizirana radionica za 16 zaposlenika iz centara za mentalno zdravlje, centara za fizikalnu rehabilitaciju i centara za socijalni rad iz 10 projektnih općina, u cilju podizanja kapaciteta iz djelokruga *peer* potpore i izazova u rehabilitaciji žrtava mina i amputiraca. Radionica za zaposlenike je održana u Banji Slatina kod Banje Luke, u lipnju 2018. godine, uz stručno vođenje konzultanata iz Instituta za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Dr. Miroslav Zotović“ iz Banje Luke. Nakon ove radionice, redovito osoblje centara za mentalno zdravlje i centara za rehabilitaciju u zajednici, u devet projektnih općina, pokrenulo je skupine *peer* potpore koje su imale za cilj promociju usluga mentalnog zdravlja i integriranje *peer* potpore u redovite usluge centara za mentalno zdravlje u projektnim općinama, i to: Bosanska Krupa, Bihać, Velika Kladuša, Čajniče, Doboj, Zvornik, Konjic, Travnik i Lukavac. U ukupno devet skupina potpore sudjelovalo je 63 preživjelih od mina i 25 zaposlenika iz centara za mentalno zdravlje i centara za fizikalnu rehabilitaciju. Ovaj set aktivnosti je omogućio da se osobama s invaliditetom pruže zdravstvene usluge iz domene mentalnog zdravlja koje nisu postojale ranije u njihovim lokalnim zajednicama, te da se na taj način poboljša njihova rehabilitacija i integracija.

191. Prema navodima iz organizacija osoba s invaliditetom, većina ginekoloških ambulanti u BiH nisu prikladno opremljene i prilagođene potrebama žena s invaliditetom. U klinikama u većim gradskim centrima, koje imaju prikladnu opremu, veliki problem je osoblje koje nije educirano za potporu prigodom pregleda.

Članak 27. Rad i zapošljavanje

192. U izvještajnom razdoblju nisu donesene izmjene radnog zakonodavstva u BiH kojim bi se uveli termini „razumna prilagodba“ i „univerzalni dizajn“ sukladno odredbama Konvencije.

193. Termin „razumna prilagodba“ u Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom FBiH⁸³ nije prisutan, već se koristi termin „prilagodba radnoga mjesta i uvjeta rada“. Sukladno Zakonu, Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom FBiH daje mogućnost prilagodbe radnog mjesta i uvjeta rada kroz poticaje, i to novčani stimulans za novo zapošljavanje osoba s invaliditetom i financiranje i sufinanciranje programa održivosti zaposlenosti osoba s invaliditetom. Termin „univerzalni dizajn“ također nije definiran ovim zakonom.

194. Postojeći Zakon o radu u RS⁸⁴ nema odredbe koje definiraju „razumnu prilagodbu“ i „univerzalni dizajn“ sukladno odredbama Konvencije. Pitanja „razumna prilagodba“ i „univerzalni dizajn“ su, donekle, riješena Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida. Također, ova pitanja se mogu u idućem razdoblju bolje definirati u tom zakonu, s obzirom na to da su planirane izmjene ovoga zakona ili donošenje novoga zakona. U RS dosad nije promoviran standard „razumne prilagodbe“ i „univerzalnog dizajna“ kod privatnog i javnog sektora. Uglavnom se to radi ad hok, od slučaja do slučaja, kod zapošljavanja osoba s invaliditetom putem projekta i programa, u kojima je prilagođeno radno mjesto jedan od temeljnih uvjeta koje mora ispuniti poslodavac da bi mu se odobrila sredstva poticaja.

195. U BDBiH još uvijek ne postoji zakon i fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, ali se radi na donošenju ovoga zakona. To znači da nema posebnih projekata vezanih za zapošljavanje ovih osoba, ali Zavod za zapošljavanje BDBiH putem svojih redovitih mjera pruža potporu zapošljavanju osoba s invaliditetom na otvorenome tržištu rada.

196. World Vision u BiH u partnerstvu s Organizacijom amputiraca „UDAS“, u okviru Projekta „Integrirana socio-ekonomska potpora žrtvama mina u BiH“, osobito je promovirao samozapošljavanje i poduzetništvo

⁸³ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 9/10

⁸⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 1/16 i 66/18

osoba s invaliditetom. Ukupno 60 osoba s invaliditetom (57 preživjelih od mina i tri obitelji smrtno stradalih od mina) su poduprte kroz set aktivnosti integrirane ekonomske potpore da započnu ili prošire vlastite male biznise. Izabrani korisnici u 11 općina su sudjelovali na treningu malih biznisa, posjetili poljoprivredne sajmove da bi unaprijedili vještine promocije i prodaje svojih proizvoda, te dobili alate i opremu u prosječnoj vrijednosti od 2.400 EUR po korisniku kako bi započeli ili proširili svoje poslovne djelatnosti. Ukupan zbroj članova u 60 poduprtih obitelji iznosi 266, uključujući i 69 malodobne djece.

197. Različite programe zapošljavanja i samozapošljavanja u okviru aktivnih mjera zapošljavanja provodi Federalni zavod za zapošljavanje i županijske službe za zapošljavanje, sukladno svojim godišnjim programima rada u kojima planiraju sudjelovanje nezaposlenih osoba, među kojima se nalaze i osobe s invaliditetom. Federalni zavod za zapošljavanje i županijske službe za zapošljavanje svoje programe objavljuju na mrežnoj stranici.

198. Federalni zavod za zapošljavanje i županijske službe za zapošljavanje, samostalno i u suradnji s nevladinim sektorom, u izvještajnom razdoblju su organizirali i sudjelovali na raznim konferencijama, radnim skupinama i okruglim stolovima, s tematikom provedbe promotivnih aktivnosti za zapošljavanje osoba s invaliditetom na ravnopravnoj osnovi na otvorenome tržištu rada. Predmetne aktivnosti se i dalje provode u kontinuitetu.

199. Sukladno mjerodavnostima iz Zakona o posredovanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba⁸⁵ i Pravilnika o evidencijama u području zapošljavanja⁸⁶, županijske službe za zapošljavanje provode aktivnosti skupnog informiranja, individualnog savjetovanja, individualnih konzultacija i pripreme za rad, u cilju aktivnog traženja posla i bržeg pronalaska zaposlenja lakše, uvjetno i teže zapošljivih nezaposlenih osoba, a ovo pravo ravnopravno ostvaruju i osobe s invaliditetom.

200. U tijeku izvještajnog razdoblja, Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom FBiH je na 112 promotivnih aktivnosti (konferencije, okrugli stolovi, prezentacije, radionice i dr.), među ostalim, promovirao i pravo na rad za osobe s invaliditetom, te zapošljavanje osoba s invaliditetom na ravnopravnoj osnovi za sve osobe s invaliditetom na otvorenome tržištu rada, bez obzira na uzrok nastanka invaliditeta (ratni vojni invalidi, civilne žrtve rata ili neratni invalidi).

201. Putem novčanog stimulansa za zapošljavanje osoba s invaliditetom, Fond je za referentno razdoblje 1. 1. 2013. - 30. 6. 2019. godine, u okviru javnih poziva za dodjelu novčanog stimulansa za zapošljavanje osoba s invaliditetom i programa razvitka gospodarskih društava, sufinancirao i financirao novo zapošljavanje 4.015 osoba s invaliditetom. Prigodom dodjele sredstava prednost se daje osobama s invaliditetom koje se zapošljavaju na otvorenome tržištu rada, odnosno pod općim uvjetima sukladno Zakonu.

202. U FBiH je evidentno da poslodavci u velikome broju izbjegavaju izvršiti obveze po člancima 18. i 19. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom, odnosno izbjegavaju zaposliti osobe s invaliditetom i plaćati poseban doprinos sukladno Zakonu. Shodno tomu, neophodne su izmjene Zakona koje bi pridonijele uspostavi prikladne kontrole izvršavanja zakonskih obveza poslodavaca po osnovi članka 18. i 19., što bi pridonijelo povećanju broja zaposlenih osoba s invaliditetom na otvorenome tržištu rada. Glede izmjena, Fond je već pokrenuo niz aktivnosti.

203. U RS se osobe s invaliditetom ravnopravno uključuju na otvoreno tržište rada, pod općim uvjetima posredstvom Zavoda za zapošljavanje, i samostalno, pod uvjetima utvrđenim propisima kojima je uređeno posredovanje pri zapošljavanju, bez prilagodbe radnog mjesta ili poslova i radnog mjesta⁸⁷.

204. Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS, Zavod za zapošljavanje i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida RS svake godine provode aktivnosti za zapošljavanje osoba s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi za sve osobe s invaliditetom na otvorenome tržištu rada, bez obzira na uzrok nastanka invaliditeta (ratni vojni invalidi, civilne žrtve rata ili neratni invalidi). Ovo zapošljavanje se vrši

⁸⁵ „Službene novine Federacije BiH“, br. 55/00, 41/01, 22/05 i 9/08

⁸⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 74/18

⁸⁷ Članak 21. stavak 2. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida

kroz godišnje akcijske planove zapošljavanja putem javnih poziva i ciljnih programa i projekata za osobe s invaliditetom, jer su ove osobe jedne od ciljnih kategorija Strategije zapošljavanja u RS u ranijem, i sada važećem razdoblju 2016. - 2020. godina. U cilju ravnopravnog zapošljavanja osoba s invaliditetom na otvorenom tržištu rada, kroz projekte i programe zapošljavanja predviđene su posebne stimulativne mjere za poslodavce koji zapošljavaju osobe s invaliditetom, u vidu većeg iznosa sredstava, povoljnijih uvjeta sudjelovanja na javnim pozivima i drugih uvjeta zapošljavanja.

Članak 28. Odgovarajući životni standard i socijalna skrb

205. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je imalo više inicijativa u nastojanju izjednačavanja materijalne naknade po osnovi invaliditeta, bez obzira na uzrok njegova nastanka. U tom smislu, pripremio je Nacrt zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za osobe s invaliditetom u Federaciji BiH, koji je Vlada Federacije BiH uputila u parlamentarnu proceduru. Zastupnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine je 2014. godine usvojio Nacrt ovoga zakona koji je upućen na razmatranje i usvajanje Domu naroda Parlamenta Federacije BiH, ali dosad nije usvojen.

206. Na inicijativu ovoga ministarstva pripremljen je i usuglašen pravilnik o kriterijima i postupku medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja i jedinstvena lista invaliditeta, po kojoj bi Institut za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja ocjenjivao sve osobe s invaliditetom bez obzira na uzrok njegova nastanka. Međutim, Upravni odbor Instituta ove dokumente dosad nije usvojio.

207. Zaštita osoba s invaliditetom u RS se osigurava putem zakona iz različitih područja, te su poduzete aktivnosti na unapređenju njihove zaštite putem izmjena i dopuna tih zakona, ali nisu poduzete aktivnosti kojim bi se svim osobama s invaliditetom, bez obzira na uzrok invalidnosti, osigurale iste naknade za tjelesno oštećenje.

208. Ratni vojni invalidi i civilne žrtve rata, upravo zbog uzroka nastanka invalidnosti, predstavljaju izdvojenu skupinu osoba s invaliditetom koja je zaštićena posebnim propisima, kako u RS, FBiH, BDBiH tako i u državama u okruženju nastalim raspadom bivše Jugoslavije, od koje je u osnovi i preuzet model braniteljsko-invalidske zaštite i zaštite civilnih žrtava rata. Za nastanak invaliditeta kod ratnih vojnih invalida i civilnih žrtava rata, uzrok su ratne okolnosti za koje odgovornost snosi država koja je u obvezi da zbog invaliditeta za koji je ona odgovorna izdvaja novčanu naknadu, razmjerno zadobijenom invaliditetu. Iz navedenoga razloga nije došlo do izjednačavanja naknada ratnih i neratnih invalida, jer je veći stupanj odgovornosti države kod izdvajanja naknada za ratne invalide koji nisu imali tjelesno oštećenje, ali su ih isto zadobili u vršenju vojnih dužnosti, po nalogu države, uz mjere prinude.

209. Sukladno ustavnim mjerodavnostima, prava osoba s invaliditetom su u mjerodavnosti entiteta i BDBiH koji donose propise, a prava utvrđena tim propisima financiraju iz odvojenih proračuna, po mjestu prebivališta osobe. S obzirom na to da se radi o odvojenim pravnim sustavima, u proteklom razdoblju nije bilo aktivnosti za izjednačavanje ovih prava između ovih razina vlasti.

Članak 29. Sudjelovanje u političkome i javnom životu

210. U izvještajnom razdoblju nije bilo izmjena i dopuna odredbi Izbornog zakona BiH koje se odnose na aktivno i pasivno političko pravo za osobe s invaliditetom u izbornom procesu. Postojeći Izborni zakon ne uskraćuje pravo osobama s invaliditetom, tako da osobe mogu birati i biti birane. Istim Zakonom i Pravilnikom o načinu provedbe izbora u Bosni i Hercegovini⁸⁸ definirano je pravo osoba kojima je potrebna pomoć, pravo na pomagatelja pri glasovanju, te je propisan mobilni tim za one glasače koji zbog invaliditeta (ili drugih razloga) nisu u mogućnosti izaći na biračko mjesto. Središnje izborni povjerenstvo BiH ne vodi evidenciju o političkom angažmanu i interesiranju osoba s invaliditetom, niti je imalo slučajeve da je netko tražio pomoć ili iskazao neki problem glede invalidnosti prigodom realizacije svojih prava pred Središnjim izbornim povjerenstvom BiH.

⁸⁸ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 69/18

211. Po pitanju ostvarivanja prava glasa za osobe s invaliditetom koje su lišene poslovne sposobnosti, člankom 3.2 stavak (3) Izbornog zakona BiH propisano je da Središnji birački popis ne sadrži imena državljana BiH koji su pravomoćnom odlukom mjerodavnih tijela lišeni potpune poslovne sposobnosti. Ako se osoba lišava poslovne sposobnosti, brisat će se iz Središnjeg biračkog popisa, a ako se osobi pravomoćnom odlukom mjerodavnog tijela vrati poslovna sposobnost, bit će upisana u Središnji birački popis. Što se tiče djelomičnog lišenja poslovne sposobnosti o kojoj odlučuju mjerodavni sudovi, te osobe imaju pravo birati i biti birane ukoliko u pravomoćnom rješenju mjerodavnog suda nije navedeno da im je to pravo oduzeto. Središnje izborno povjerenstvo BiH ne posjeduje evidenciju podataka u Središnjem biračkom popisu o biračima koji su lišeni poslovne sposobnosti.

Prema zaprimljenim informacijama, u proteklom razdoblju u RS je bilo više osoba s invaliditetom koje su sudjelovale u izbornom procesu, a jedna osoba s invaliditetom (amputirac) je dobila mandat u Narodnoj skupštini RS.

Članak 30. Sudjelovanje u kulturnome životu, rekreaciji, razonodi i sportu

212. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, na inicijativu Instituta za intelektualno vlasništvo BiH, uputilo je Vijeću ministara BiH Nacrt osnove za pokretanje postupka za pristupanje BiH WIPO Ugovoru iz Marakeša za olakšavanje pristupa objavljenim radovima za osobe koje su slijepe, slabovidne ili na drugi način onemogućene koristiti tiskani materijal. Osnovu za pristupanje ovome međunarodnom ugovoru je usvojilo Vijeće ministara 16. 10. 2019. godine i upućena je Predsjedništvu BiH. Nakon toga, bit će upućena na ratifikaciju Parlamentarnoj skupštini BiH.

213. World Vision BiH u partnerstvu s Organizacijom amputiraca „UDAS“, u okviru Projekta „Integrirana socio-ekonomska potpora žrtvama mina u BiH“, u posebno kreiranom setu aktivnosti promovirao je pravo osoba s invaliditetom da sudjeluju u kulturnome i sportskom životu na osnovama jednakosti s drugima (Turnir u sjedećoj odbojci, Likovna kolonija i Putujuća izložba).

214. Knjižnica za slijepe i slabovidne osobe u BiH u Sarajevu i Specijalna knjižnica za slijepe i slabovidne osobe RS u Banjoj Luci su namijenjene pružanju knjižničarskih usluga za osobe oštećenog vida, te općem obrazovanju, informiranju i zadovoljavanju kulturnih potreba ovih osoba.

C. KONKRETNE OBVEZE (ČLANCI OD 31. DO 33.)

Članak 31. Statistika i prikupljanje statističkih podataka

215. U BiH i dalje nema harmoniziranog sustavnog prikupljanja podataka i vođenja evidencije o osobama s invaliditetom. Evidencije su sukladno uzorcima raspoređene u tri sustava u svakom entitetu i BDBiH, a kriteriji nisu usklađeni, tako da su podaci teško usporedivi.

216. Putem Popisa stanovništva, kućanstava i stanova 2013. godine u BiH prikupljeni su podaci o osobama s invaliditetom sukladno preporukama Vašingtonske skupine za invaliditet (skraćeni set pitanja). Prikupljeni podaci se mogu razvrstati prema svim demografskim značajkama koje su bile predmet popisa, što je također sukladno značajkama datim u preporuci. Važno je, ipak, napomenuti da su informacije dali osobno ispitanici prema samoprosudbi ispitanika i da su odgovori evidentirani onako kako ih je ispitanik dao.

217. Federalni zavod za statistiku provodi godišnje istraživanje iz područja socijalne skrbi na osnovi Zakona o statistici FBiH⁸⁹ i Plana provedbe statističkih istraživanja od interesa za FBiH. Podaci o malodobnim i punoljetnim osobama s invaliditetom prikupljaju se redovitim godišnjim istraživanjem (Godišnje izvješće o korisnicima i oblicima socijalne skrbi) od centara za socijalnu skrb i službi za socijalnu skrb. Metodologija koja se primjenjuje u statističkom istraživanju u području socijalne skrbi nije posve usklađena s međunarodnim

⁸⁹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 63/03 i 9/09

propisima i standardima. Zavod kontinuirano radi na ažuriranju metodoloških osnova, u cilju prikupljanja i diseminacije statističkih podataka sukladno međunarodnim standardima.

218. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike ima bazu podataka SOTAC koja se koristi u implementaciji materijalnih naknada koje su Zakonom o osnovama socijalne skrbi, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom FBiH utvrđene za neratne osobe s invaliditetom i civilne žrtve rata, za sve korisnike s područja FBiH koji su ostvarili prava po navedenom zakonu. Baza je elektronska i ažurira se automatski u procesu korištenja. Podaci u bazi SOTAC uključuju varijable dob, spol, prebivalište, vrstu i uzrok invaliditeta, ali ne uključuju nacionalnu pripadnost, socio-ekonomski status, zaposlenje i zapreke.

219. Strategijom za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016. - 2021.) planirano je uvođenje sustava praćenja podataka o osobama s invaliditetom sukladno Konvenciji, koji treba voditi Zavod za statistiku FBiH, a za prikupljanje podataka obvezatne su sve mjerodavne institucije na svim razinama vlasti u FBiH.

220. Republički zavod za statistiku RS statističke indikatore prikuplja sukladno višegodišnjim programima rada i godišnjim planovima rada, utemeljenim na statističkom Kompendijumu EU i drugim relevantnim statističkim standardima. Republički zavod za statistiku RS programe i planove rada razvija u suradnji s ostalim proizvođačima statistike na razini RS, i u okviru statističkog sustava BiH, uzimajući u obzir i potrebe korisnika. Za navedena istraživanja, podaci se prikupljaju u godišnjoj dinamici.

221. Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS je osiguralo u području braniteljsko-invalidske zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i žrtava ratne torture vođenje evidencija putem primjene Pravilnika o jedinstvenoj matičnoj evidenciji korisnika prava u području braniteljsko-invalidske zaštite i zaštite civilnih žrtava rata⁹⁰ i Pravilnika o matičnoj evidenciji korisnika prava⁹¹, koji se odnosi na evidenciju žrtava ratne torture.

222. U području rada i zapošljavanja u RS, sukladno odredbama članaka 44. i 45. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida, vode se evidencije o zaposlenim osobama s invaliditetom, a evidenciju vodi Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida na osnovi Pravilnika o evidencijama zaposlenih invalida⁹². Evidenciju o nezaposlenim osobama s invaliditetom vodi Zavod za zapošljavanje RS. Evidencije o korisnicima prava iz područja braniteljsko-invalidske zaštite i zaštite civilnih žrtava u RS sadrže podatke razvrstane po dobi, spolu, prebivalištu, nacionalnoj pripadnosti, vrsti invaliditeta, uzroku nastanka invaliditeta, socio-ekonomskom statusu, ali i drugim značajkama. Prikupljeni podaci o zaposlenim i nezaposlenim osobama s invaliditetom razvrstavaju se po dobi, spolu, prebivalištu, vrsti invaliditeta, uzroku nastanka invaliditeta, socio-ekonomskom statusu, zaposlenju i drugim značajkama koje propisuju procedure. U području braniteljsko-invalidske zaštite i zaštite civilnih žrtava rata u RS, te u području rada i zapošljavanja, nije planirano dodatno unaprijediti sustav statističkog prikupljanja i obradbe podataka o osobama s invaliditetom, jer su sukladne Konvenciji i predmetnoj preporuci.

223. Republički zavod za statistiku RS u okviru Statistike socijalne skrbi prikuplja podatke o osobama s invaliditetom putem redovitog statističkog istraživanja „Korisnici i oblici socijalne skrbi“ i „Ustanove socijalne skrbi za djecu, omladinu i odrasle ometene u razvitku“ (podaci se razvrstavaju prema vrsti invaliditeta, starosti, spolu i mjestu prebivališta). Podaci se prikupljaju od centara za socijalnu skrb i službi socijalne skrbi, u općinama koje nemaju centre i od ustanova socijalne skrbi koje smještaju osobe s invaliditetom. Također, u okviru Statistike socijalne skrbi, podaci koji se prikupljaju putem godišnjeg ESSPROS istraživanja (Europski sustav integriranih statistika socijalne skrbi), a vezano za invaliditet, su financijska izdvajanja proračunskih institucija (ministarstva, fondovi i jedinice lokalnih samouprava) za socijalnu skrb invalida u RS na ukupnoj razini. U podatke koji se prikupljaju putem ESSPROS istraživanja spadaju: novčane naknade, dodaci za njegu osoba s invaliditetom, naknade u naturi, invalidske mirovine, prijevremena umirovljenja u slučaju smanjene sposobnosti za rad, naknade u cilju gospodarske integracije hendikepiranih osoba, smještaj osoba s invaliditetom i pomoć u obavljanju svakodnevnih poslova.

⁹⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 66/12

⁹¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 116/18

⁹² „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 61/12

224. Pored navedenog, statističkim istraživanjem osnovnog i srednjeg obrazovanja, Republički zavod za statistiku RS prikuplja podatke o broju učenika u specijalnim školama po vrsti programa, ovisno o vrsti invaliditeta, dok se u visokom obrazovanju prikupljaju podaci i o studentima s invaliditetom.

225. Putem statističkog istraživanja osnovnog i srednjeg obrazovanja, podaci se prikupljaju prema starosti i spolu. Podaci o studentima s poteškoćama razvrstavaju se prema spolu, starosti, mjestu prebivališta, najvišoj završenoj školi, godini studija i načinu izdržavanja za vrijeme studiranja.

Članak 33. Primjena i praćenje primjene Konvencije na nacionalnoj razini

226. Na državnoj razini Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Vijeće za osobe s invaliditetom BiH prate implementaciju Konvencije.

227. U BiH na svim razinama vlasti te u svim mjerodavnim institucijama i dalje nisu imenovane sve pojedinačne kontaktne točke za praćenje Konvencije. Ipak, ključne institucije svih razina vlasti prate implementaciju putem svoga rada i kroz implementaciju entitetskih strategija o pravima osoba s invaliditetom, a koje su utemeljene na odredbama Konvencije kroz entitetska stručna tijela (Koordinacijsko tijelo Vlade Federacije Bosne i Hercegovine za praćenje, usmjeravanje i izvješćivanje o realizaciji aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH /2016. - 2021./ i Interresorno tijelo Vlade RS za potporu osobama s invaliditetom).

228. Pored toga, većina ministarstava mjerodavnih za pitanja ostvarivanja prava osoba s invaliditetom, u okviru sistematizacije radnih mjesta, zapošljavaju službenike koji imaju propisanu obvezu praćenja implementacije i izvješćivanja po Konvenciji.

D. PRIVITCI

1. Pravitak I uz Izvješće,
2. Entitetske strategije:
 - Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH 2016. - 2021.;
 - Strategija unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS 2017. - 2026.

PRIVITAK UZ

DRUGO I TREĆE PERIODIČNO IZVJEŠĆE O PROVEDBI KONVENCIJE O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U BOSNI I HERCEGOVINI

Financijska izdvajanja za potporu udrugama osoba s invaliditetom

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je u 2016., 2017. i 2018. godini u svome proračunu izdvojilo po 30.000,00 KM za potporu organizacijama osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini. Temeljni kriterij za dodjeljivanje ovih sredstava je promicanje ljudskih prava osoba s invaliditetom, sukladno odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je u 2016., 2017. i 2018. godini u svome proračunu izdvojilo po 500.000,00 KM za potporu u radu organizacija (saveza/udruga) osoba s invaliditetom u Federaciji BiH. Temeljni kriteriji za dodjeljivanje ovih sredstava su: registracije organizacija sukladno važećim propisima na razini Federacije BiH; da uz suglasnost ovoga ministarstva u svoj naziv unesu i naziv „Federacija BiH“; da djeluju barem u dvije županije; specifične potrebe populacije koju okupljaju; ostvareni posebni rezultati u područjima od značaja za osobe s invaliditetom sukladno Politici u području invalidnosti u BiH, federalnoj strategiji za područje invalidnosti i odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, te da uredno podnose izvješća o namjenskom utrošku sredstava i izvršenom programu s kojim apliciraju.

Pored ovoga ustaljenog načina proračunske potpore u radu organizacija osoba s invaliditetom, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike svake godine putem javnog poziva za financiranje projekata i programa iz sredstava dijela prihoda ostvarenih u proračunu Federacije Bosne i Hercegovine, po osnovi naknada za priređivanje igara na sreću, dodjeljuje sredstva za programe i projekte namijenjene za zadovoljavanje potreba osoba s invaliditetom, u smislu poboljšanja životnih uvjeta i rada njihovih organizacija. Na ovaj javni poziv mogu aplicirati sve organizacije osoba s invaliditetom u Federaciji BiH, kao i organizacije koje pružaju potporu osobama s invaliditetom, bez obzira na kojoj razini su registrirane i rade, ukoliko aplicirani program zadovoljava propisanu namjenu i kriterije. Na godišnjoj razini se prema ovome programu realizira od 1.500.000,00 do 2.200.000,00 KM.

Grant sredstva Federalnog ministarstva za pitanja branitelja i invalida Domovinskog rata: Tekući transferi neprofitnim organizacijama – Udruge proizašle iz posljednjeg Domovinskog rata – Pregled po godinama od 2013. do 2019.:

Godina	Planirano proračunom	Realizirano/izvršenje
2013.	360.000,00	360.000,00
2014.	360.000,00	360.000,00
2015.	460.000,00	460.000,00
2016.	460.000,00	460.000,00
2017.	460.000,00	460.000,00
2018.	460.000,00	460.000,00
2019.	460.000,00	460.000,00

Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske je putem grantova vršilo proračunska izdvajanja za potporu organizacijama osoba s invaliditetom bez obzira na uzroke i način nastanka invalidnosti, u okviru svoje resorne mjerodavnosti u izvještajnom razdoblju 2013. - 2019., po godinama kako slijedi: 2013. godina - 375.000,00 KM; 2014. godina - 300.000,00 KM; 2015. godina - 280.000,00 KM; 2016. godina - 950.500,00 KM; 2017. godina - 950.500,00 KM; 2018. godina - 950.500,00 KM; 2019. godina - 950.500,00 KM. Iz granta Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske financira se potpora za 15 organizacija i udruga osoba s invaliditetom. Od 2016. godine iznos sredstava je veći zbog izmijenjenog načina financiranja potpore kroz projektno financiranje.

Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske putem javnih natječaja vrši raspodjelu sredstava sportskim organizacijama osoba s invaliditetom, kao i sportašima pojedincima s invaliditetom, koji svojim rezultatima pridonose razvitku i unapređenju sporta osoba s invaliditetom. U okviru „Tekućeg granta sportskim organizacijama osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj“, koji na godišnjoj razini iznosi 85.000,00 KM, sukladno Pravilniku o uvjetima i kriterijima za financiranje nositelja razvitka sporta Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 17/10), Ministarstvo u tijeku godine podupire rad uređā svih sportskih saveza osoba s invaliditetom, kao i aktivnosti sportskih organizacija koje djeluju u njihovom okviru. Do 2019. godine registrirano je šest sportskih saveza osoba s invaliditetom.

Pregled izdvajanja za nevladin sektor iz proračunskih sredstava Republike Srpske

Naziv konta 2013. - 2016.	Naziv konta 2017. - 2018.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.*
Tekući grantovi humanitarnim organizacijama i udrugama	Tekući grantovi humanitarnim organizacijama i udrugama	408.230,04	465.792,70	733.525,00	753.200,00	792.999,98	2.072.799,97	549.350,00
Tekući grantovi sportskim i omladinskim organizacijama i udrugama	Tekući grantovi sportskim i omladinskim organizacijama i udrugama	2.030.247,37	2.093.086,78	2.378.767,10	1.985.741,91	2.660.507,78	3.516.957,53	1.335.680,32
Tekući grantovi organizacijama i udrugama za afirmaciju obitelji i zaštitu prava žena, djece, izbjeglih i raseljenih osoba, branitelja i osoba s invaliditetom	Tekući grantovi organizacijama i udrugama za afirmaciju obitelji i zaštitu prava žena, djece, izbjeglih i raseljenih osoba, branitelja i osoba s invaliditetom	970.793,96	1.039.033,65	2.127.444,15	1.964.745,50	1.709.275,37	1.726.520,84	553.667,32
Tekući grantovi organizacijama i udrugama u području zdravstvene i socijalne skrbi	Tekući grantovi organizacijama i udrugama u području zdravstvene i socijalne skrbi, zaštite životnog okoliša i komunalne djelatnosti	1.281.899,69	1.283.892,54	1.557.000,02	155.000,00	173.814,62	771.187,29	0,00
Tekući grantovi organizacijama i udrugama u području ekonomske i gospodarske suradnje	Tekući grantovi organizacijama i udrugama u području ekonomskog i gospodarskog razvitka	23.000,00	17.895,53	70.480,51	2.000,00	0,00	25.836,00	40.000,00
Ostali tekući grantovi neprofitnim subjektima u zemlji	Ostali tekući grantovi neprofitnim subjektima u zemlji	1.465.975,50	1.477.565,41	32.039,50	229.819,99	400.522,23	145.641,55	161.842,46

Kapitalni grantovi humanitarnim organizacijama i udrugama	Kapitalni grantovi humanitarnim organizacijama i udrugama	0,00	50.000,00	0,00	50.000,00	0,00	0,00	0,00
Kapitalni grantovi sportskim i omladinskim organizacijama i udrugama	Kapitalni grantovi sportskim i omladinskim organizacijama i udrugama	139.630,87	109.800,00	109.500,00	19.983,03	62.983,40	139.493,00	0,00
Kapitalni grantovi organizacijama i udrugama za afirmaciju obitelji i zaštitu prava žena, djece, izbjeglih i raseljenih osoba, branitelja i osoba s invaliditetom	Kapitalni grantovi organizacijama i udrugama za afirmaciju obitelji i zaštitu prava žena, djece, izbjeglih i raseljenih osoba, branitelja i osoba s invaliditetom	0,00	0,00	0,00	5.000,00	56.000,00	188.000,00	0,00
Kapitalni grantovi organizacijama i udrugama u području zdravstvene i socijalne skrbi	Kapitalni grantovi organizacijama i udrugama u području zdravstvene i socijalne skrbi, zaštite životnog okoliša i komunalne djelatnosti	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5.000,00	0,00
Kapitalni grantovi organizacijama i udrugama u području ekonomske i gospodarske suradnje	Kapitalni grantovi organizacijama i udrugama u području ekonomskog i gospodarskog razvitka	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ostali kapitalni grantovi neprofitnim subjektima u zemlji	Ostali kapitalni grantovi neprofitnim subjektima u zemlji	0,00	10.000,00	0,00	0,00	20.000,00	1.303.500,00	0,00
		6.319.777,43	6.547.066,61	7.008.756,28	5.165.490,43	5.876.103,38	9.894.936,18	2.640.540,10

**UKUPNA IZDOJENA SREDSTVA ZA ORGANIZACIJE OSOBA S INVALIDITETOM U BRČKO
DISTRIKTU BIH U RAZDOBLJU OD 1. 1. 2013. DO 7. 10. 2019.**

Naziv udruge	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Udruga gluhih i nagluhih Brčko distrikta BiH	15.000,00	13.800,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00	15.000,00
Udruga kroničnih bubrežnih bolesnika „Bubreg“	2.500,00	3.500,00	2.500,00	52.500,00	32.500,00	105.000,00	65.000,00
Udruga oboljelih od multiple skleroze	3.500,00	4.500,00	3.500,00	2.850,00	13.250,00	11.650,00	18.500,00
Udruga za borbu protiv šećerne bolesti	1.500,00	13.800,00	10.000,00	20.000,00	17.000,00	17.000,00	2.000,00
Udruga paraplegičara i oboljelih od dječje paralize	15.000,00	13.800,00	20.000,00	15.000,00	52.500,00	30.100,00	19.500,00
Udruga distrofičara	2.500,00	3.500,00	13.500,00	19.500,00	4.500,00	15.000,00	26.000,00
Udruga oboljelih od malignih bolesti „Brčansko srce“	8.500,00	14.500,00	13.500,00	17.500,00	8.250,00	26.250,00	17.000,00
Udruga građana oštećenog vida „Luj Braj“	-	-	-	6.000,00	625,00	10.000,00	-
Udruga „Traumal“	2.500,00	3.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	5.000,00	15.000,00

Novi propisi doneseni u području nabave ortopedskih pomagala u županijama FBiH

- Odluka i lista o opsegu prava osiguranih osoba na korištenje ortopedskih i drugih pomagala koja se osiguravaju na teret sredstava Zavoda zdravstvenog osiguranja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, donesena 23. 9. 2016. godine;
- Odluka o opsegu prava na korištenje ortopedskih i drugih pomagala, stomatološko-protetske pomoći i stomatološko-protetskih nadomjestaka Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj 10/18);
- Uredba o opsegu, uvjetima i načinu ostvarivanja prava osiguranih osoba na korištenje ortopedskih i drugih pomagala koja se odobravaju osiguranim osobama u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj 3/19);
- Odluka o sudjelovanju osiguranih osoba u troškovima zdravstvene zaštite na prostoru Županije Posavske („Narodne novine Županije Posavske“, br. 3/19).

OBRAZOVANJE

Financiranje iz proračuna Federalnog ministarstva obrazovanja i znanosti

Federalno ministarstvo obrazovanja i znanosti je kroz program „Pomoć projektima poboljšanja inkluzivnosti predškolskog i osnovnog obrazovanja“, u razdoblju 2013. - 2019. godine, izdvojilo ukupno **1.969.372,19 KM**. U nastavku slijedi tablični pregled izdvojenih sredstava i broj poduprtih projekata po godinama.

Godina	Broj projekata	Iznos u KM
2013.	50	230.350,00
2014.	9	44.021,19
2015.	35	156.700,00
2016.	46	277.900,00
2017.	87	524.110,00
2018.	68	413.860,00
2019.	50	322.431,00
Ukupno:	345	1.969.372,19

Federalno ministarstvo obrazovanja i znanosti je kroz program „Potpora studentima s invaliditetom, državljanima Bosne i Hercegovine, koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji BiH“, u razdoblju 2013. - 2019. godine, izdvojilo ukupno **319.700,00 KM**. U nastavku slijedi tablični pregled izdvojenih sredstava i broj poduprtih studenata po godinama.

Godina	Broj studenata	Iznos u KM
2013.	5	10.000,00
2014.	14	28.000,00
2015.	28	56.000,00
2016.	18	45.000,00
2017.	47	56.400,00
2018.	57	68.400,00
2019.	43	55.900,00
Ukupno:	212	319.700,00

Federalno ministarstvo obrazovanja i znanosti je kroz program „Poticaj školovanju Roma, državljana Bosne i Hercegovine, koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji BiH“, u razdoblju 2013. - 2019. godine, izdvojilo ukupno **49.800,00 KM**. U nastavku slijedi tablični pregled izdvojenih sredstava i broj poduprtih studenata po godinama.

Godina	Broj studenata	Iznos u KM
2013.	4	8.000,00
2014.	4	8.000,00
2015.	7	5.600,00
2016.	1	2.000,00
2017.	5	6.000,00
2018.	6	7.200,00
2019.	10	13.000,00
Ukupno:	37	49.800,00

Financiranje inkluzivnog obrazovanja u Republici Srpskoj

U izvještajnom razdoblju za financiranje asistenata u proračunu Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske izdvojeno je:

Školska godina	Broj financiranih asistenata	Iznos sredstava Ministarstva (KM)
2013./2014.	37	385.000,00
2014./2015.	55	270.000,00
2015./2016.	106	374.540,00
2016./2017.	138	504.250,00
2017./2018.	205	733.960,00
2018./2019.	256	1.022.511,00